

Crnogorski glasnik

GODINA XXIV. _ BROJ 145. _ SIJEČANJ-VELJAČA / JANUAR-FEBRUAR _ 2024.

Izložba Dimitrija Popovića „Mit mode” u Meštrovićevom paviljonu

NOVOGODIŠNJE I BOŽIĆNO DRUŽENJE U CRNOGORSKOM DOMU

DE JE ŠTO

ZAGREB

Novogodišnje i božićno druženje u Crnogorskom domu 4

Predstavljene "Aporije politike"
Lidije Vukčević Vučurović 6

Otvorena izložba "Putositnice"
Lidije Vukčević Vučurović 9

Ciklusi filmova Branislava Bastaća
u Crnogorskom domu 12

Mediji i novinari dobili zahvalnice 15

UMAG

"Bujština" Umag izabrala novo rukovodstvo
za 2024. - 2028. 16

RIJEKA

Posjet Meštrovićevoj izložbi u Zagrebu 18

Izložba slika Demokratske zajednice Mađara Hrvatske 19

KULTURA I UMJETNOST

"Mit mode" Dimitrija Popovića 20

Izabrana djela Branka Banjevića
predstavljena na Cetinju 22

IN MEMORIAM

Oproštaj od Rajka Cerovića (1938. - 2024.) 28

ARHITEKTI

Vladislav Vlado Plamenac 32

PRILOG

K'o-laž, Ko-lažiranje 35

Religije, mitovi i mistika 37

Nepoznatim stazama Lovčena 43

Granice nesаницe 48

CRNOGORSKA TRPEZA

Ukusi Crne Gore 50

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijece.cg@zg.ht.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Nenad Bogdanović i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Bojan Radulović, Danilo Ivezic, Ružica Mitrović Maurović, Jovan Abramović, Milica Radojičić Mikulić, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000 * Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorke, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima. Zbog poskupljenja poštanskih usluga prema inozemstvu morali smo smanjiti broj inozemnih pošiljki. Glasnik i dalje možete preuzeti u digitalnom obliku na našoj web stranici <https://www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr/glasnik/>.

NOVOGODIŠNJE I BOŽIĆNO DRUŽENJE U CRNOGORSKOM DOMU

Tekst i fotografija: Bojan Radulović

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb i Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba organizirali su u Crnogorskom domu u Zagrebu 4. januara druženje povodom novogodišnjih blagdana i pravoslavnog Božića.

Prema ustaljenom običaju, Društvo Montenegro i Vijeće uvijek početkom godine organiziraju ovakvo druženje gdje članovi Društva, vijećnici i ostali prijatelji Crne Gore dolaze da se druže u toplom blagdanskom raspoloženju, u dobrom duhu i u pozitivnim nadanjima za bolju novu godinu - bez opterećenja kakva nas more kada prođu blagdani i kada duh Božića zamijeni neizvjesna stvarnost ovozemaljskog postojanja.

Ove su godine članice Društva "Montenegro" Jadranka Šincek i Milanka Bulatović uložile mnogo svojeg vremena i energije da na prekrasan i tradicionalan način u Crnogorskom domu urede izložbenu dvoranu. Badnjak ukrašen minijaturalnim jabukama, aranžmani, grane, cvijeće, ukrasi i pšenica, sve to je krasilo dom u

kojemu se do kasno navečer družilo i pjevalo pjesme. Stolove i stolice Društva Bulatović i Šincek su s ukusom za decentni ugođaj prekrasno rasporedile i ukasile, a članovi i ostali prijatelji su donosili pića i hranu pa su sve površine predviđene za trpezu vrlo brzo postale zauzete pićima i bogatom ponudom što crnogorskih što lokalnih specijaliteta.

Bojan Radulović, predsjednik Društva "Montenegro" Zagreb, se svima koji su nazočili zahvalio na dolasku te im čestitao Božić i Novu godinu:

"Iznimno nam je drago da ste došli na ovo druženje, da smo se još jedanput susreli u duhu Božića. Želim vam sretan Božić i sretnu Novu godinu; Mir božji, Hristos se rodi. Družite se i ugodno se osjećajte", kazao je u svojem kratkom obraćanju Radulović.

Pjevalo se uz pratnju članova Zbora "Montenegro", a u skladu s tradicionalnim crnogorskim gostoljubivošću, na druženju su se našli i prijatelji iz ostalih manjinskih zajednica Grada Zagreba.

PREDSTAVLJENE "APORIJE POLITIKE" LIDIJE VUKČEVIĆ VUČUROVIĆ

Tekst i fotografija: Bojan Radulović

Crnogorski dom je 1. veljače ugostio svoju prvu ovogodišnju programsku aktivnost financiranu od strane Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske pod nazivom "Književne večeri u Crnogorskom domu", koje je u ovoj prigodi uključivalo predstavljanje nove knjige književnice i fotografkinje Lidije Vukčević Vučurović.

Program je osmislio i tijekom 2024. godine vodi Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb. Moderator skupa posvećenog autorici i njezinoj novoj knjizi bio je Danilo Ivezić, a sudjelovali su još i politolog Veselin Vučurović i prof. dr. Dragutin Lalović. U publici su u prvom redu sjedili svjetski poznati slikar Dimitrije Popović te predstavnica veleposlanstva Crne Gore u Republici Hrvatskoj Anđela Darmanović.

Pjesnikinju i autoricu ove knjige moderator nije trebao posebno predstavljati jer je Vukčević Vučurović publici u Crnogorskom domu vrlo dobro poznata kao aktivna pripadnica crnogorske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Zagrebu, te kao vrlo kreativna i radišna književnica kojoj je Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske u suizdavaštvu sa Skaner studiom prijašnjih godina tiskalo, te u Crnogorskom domu predstavilo, tri knjige. Osim pisanja, Vukčević Vučurović se bavi i fotografijom, a Crnogorski dom ugostio je već i dvije njezine izložbe fotografija.

Knjiga "Aporije politike" sastoji se od 60 zapisa i eseja koje je Lidija Vukčević Vučurović objavljivala u formi kolumne u Kultu, subotnjem podlistku crnogorskog dnevnog lista Pobjeda. Moderator Ivezić kazao je da se tekstovi, koji su u knjizi poredani kronološki kako

su izlazili u Crnoj Gori, tematski protežu od pitanja apsolutne slobode do pitanja crnogorskog jezika.

"S obzirom na temu i pojam apsolutne slobode treba reći da se prvi tekst u knjizi tiče upravo određenih surogatnih verzija slobode, i to kroz pojam društvenih mreža i njihov utjecaj na naš svakodnevni život gdje dolazimo do situacije da ljudi pogrešno zaključuju da na njima postoji apsolutna sloboda, zbog toga što im se čini da na njima mogu bez posljedica da objavljuju sve i svašta. U biti je stvarnost bitna drugačija", kazao je uvodno Ivezić.

Prema mišljenju prof. dr. Dragutina Lalovića pristup Vukčević Vučurović politici u ovoj knjizi je u stvari filozofski, usmjeren na fenomenologiju naše svakodnevice. Ističe da se kronološki poredani tekstovi s vremenom mijenjaju i rastu, te da su u početku knjige, gdje autorica piše o strahu, boli, gluposti, mržnji i traumama, više usmjereni na patologiju nego na fenomenologiju naše svakodnevice.

"Zadaća autorice naspram čitatelja njezinih kolumni u Crnoj Gori je prosvjetiteljska, ali nažalost znamo koliko je populacija tamo otporna na ovu vrstu poduke", rekao je u šaljivom tonu profesor Lalović. U tome je tonu nastavio dalje opisujući dva zanimljiva zapisa iz knjige pod nazivom "Kafenisanje", te "Čajevi očajevi"

koji se ne bave nužno politikom kako naslov knjige sugerira, već možda više pitanjem svjetonazora. Pojednostavljeno rečeno, "pravi ljudi piju (pravu) kavu", nastavio je dalje Lalović u revijalnom tonu i pročitao citat iz knjige Vukčević Vučurović koji ga se dojmio:

"Te, kava je masna, te s mlijekom škodi želucu, te rastrojava, te drži nas budnima... Te potiče kreativnost, te širi krvne žile, dobra je protiv debljine, bistri duh, diže tlak, spušta žuč. Sve je to istina. I više od toga. Bez nje, kao ni bez cigareta, čokolade, knjige, vina, papirusa, pisaljke, biblioteke, puta pod noge, pisac nije književnik ni pjesnikinja pjesnikinja. Bez kave ne možeš zamisliti ni jutro ni podneva, ni sutonski pljusak. Izlišni su bez mirisa, okusa, jačine, vrste, posude u kojoj kuhaš, iz koje piješ i u koju posudu tijela ulijevaš tu čarobnu magičnu formulu. Opstanka."

Nakon ovoga Lalović se u svome obraćanju prisutnima okrenuo pitanju politike u knjizi te smatra da Vukčević Vučurović u knjizi iskazuje jedno određeno dvojstvo spram politike jer se u njezinom slučaju, kao što je to i inače pravilo kod književnika, vidi velika odbojnost spram svega onoga zla koje dolazi iz politike (na ovim prostorima), a istodobno je upravo politički prostor pozornica na kojoj se trebaju ostvariti naše slobode i pravedno društvo. Vezano uz tu odbojnost književnika spram zla današnjega svijeta i politike Lalović je ista-

knuo još jedan izvod iz knjige Vukčević Vučurović:

"Stoga je književnik i slobodniji od filozofa. Budući da je shvatio smisao umjetnosti koje nadmašuje i pojedinačno i kolektivno iskustvo, ne libi se kazati za društvo da je smetlišta, za kulturu da je kontejner otpadaka, a za novu ikonu civilizacije, informatiku, da je besmislena i opasna igračka koja će sutra zavladati duhovima, izravno u funkciji tzv. novog poretka."

Unatoč ovakvom na prvi pogled velikom crnilu, profesor Lalović ne smatra pisanje Vukčevića Vučurovića katastrofičarskim već naprotiv smatra da "Lidija Vukčević Vučurović provodi kritičku dijagnostiku društva kojom se otvaraju nove perspektive."

"Zadaća književnika je da pronikne u pitanja politike na višoj i slobodnoj razini od filozofa", dijagnosticiralo je Lalović.

Zaintrigiran autoričinim tekstom na 79. stranici pod naslovom "Država to smo mi", profesor Lalović je završio svoje izlaganje na način da je prisutnima održao i jedno manje predavanje o državi naroda bez građanstva, i državi građanstva bez naroda. Za tu se temu vratio daleko u povijest i istaknuo dva primjera s naših prostora - primjer Dubrovačke republike gdje je vladalo građanstvo i gdje nije bilo (političkog) naroda u klasičnom smislu te riječi, i primjer Crne Gore kao države bez građanstva ali u kojoj je narod vladao državom putem opštenarodnog godišnjeg sabora.

Nakon Lalovića, politolog Veselin Vučurović izložio je prostor koji je Vukčević Vučurović opisivala u svojim tjednim kolumnama, koje su objedinjene u ovoj knjizi. Govorio je o situaciji u Crnoj Gori, kronološki od vremena uzleta u Jugoslaviji, preko propasti jugoslavenske države, domaće proizvodnje i samoupravljanja, sve do današnjeg vremena kada narod u Crnoj Gori osjeća teške posljedice kakve je donijelo uvođenje najlošijeg oblika kapitalizma. Njegovo opširno izlaganje bilo je u prvom redu važno iz razloga što se iz opisa te teške višedesetljetne situacije u Crnoj Gori zapravo vidi zašto je ton Lidije Vukčević Vučurović u ovoj zbirci zapisa i eseja toliko kritički, ali i ton svojstven depresivnom optimizmu Crnogoraca.

Autorica Vukčević Vučurović osvrnula se na sam naslov knjige, reagiravši na raniji upit moderatora Ivezića: "Naslov knjige bila je moja ideja i znači proturječnost i nerazrješivost nekog pojma odnosno nemogućnost logičnog izlaza iz jedne teorijske situacije".

U pogledu tjednih objava zapisa u vidu kolumni u Kultu, istaknuta je dobra i važna suradnja s Tanjom Paviće-

vić i Draškom Đuranovićem koji su pokazali iznimnu toleranciju ne dirajući joj tekst i jezik pa se kolumne i dalje objavljuju na jeziku kojim se Vukčević Vučurović služi u javnom govoru, a to je hrvatski. Zahvalila se i politologu Veselinu Vučuroviću koji ju je ohrabrivao da svakoga tjedna piše i objavljuje političke eseje unatoč određenom malodušju koje je osjećala kad bi se god uhvatila u koštac s razmišljanjima o teškoj situaciji u Crnoj Gori. Zahvalila se i Pavlu Goranoviću na pohvalama i lijepom predgovoru knjige.

"Vjerojatno je u meni zaostao jedan rudiment neostvarene filozofkinje. Ontologija, spoznajna teorija, mene je oduvijek uzbuđivala i nudila neku vrstu mentalne igre. Politika me najmanje zanimala jer me uvijek podsjećala na vrijeme kada sam kao mlada djevojka i studentica svjedočila iritantnim polemikama (da ne kažem svađama) svojih roditelja, srednjoškolskih profesora povijesti, o politici, o komunizmu, o ljevici. Ali evo, očito čovjek mora proći jedan određen vremenski put u svome životu kako bi došlo vrijeme kada pomalo počne nalikovati svojim roditeljima u tom smislu", kazala je autorica komentirajući činjenicu da piše političke eseje.

Profesoru Laloviću, koji smatra da bez nacionalizma nema niti republike, odnosno države, Vukčević Vučurović suprotstavila je svoje viđenje. Ono proizlazi iz njezina doživljaja Francuske i tamošnjeg društva, u kojem je godinama studirala, živjela i radila. Njezin stav je da će upravo ono građansko jednoga dana prevladati i nadići nacionalno i da je naša budućnost u građanskim a ne nacionalnim državama.

"Ja sam ipak živjela s intelektualcima u Francuskoj. Za mene je građanska država ono što nadvladava nacionalnu državu. Dokida se ono nacionalno. U Francuskoj životnoj praksi ne postoje manjine, svi su Francuzi", kazala je autorica.

OTVORENA IZLOŽBA "PUTOSITNICE" LIDIJE VUKČEVIĆ VUČUROVIĆ

Tekst i fotografija: Bojan Radulović

Crnogorski dom je 15.2.2024. ugostio u svojim zagrebačkim prostorijama izložbu digitalnih fotografija Lidije Vukčević Vučurović pod nazivom "Putositnice". Riječ je ciklusu nastalom u posljednje dvije godine kojime se preusmjerila u jedan oblik lirske dokumentarizma, iako i dalje čvrsto usredotočena na istraživanje svjetlosti koje inače karakterizira njezin fotografski stil.

Svojom devetom samostalnom izložbom fotografija Lidija Vukčević Vučurović je u galeriju Crnogorskog doma privukla brojne pripadnike crnogorske nacionalne manjine iz Hrvatske kao i prijatelje Crne Gore i crnogorske kulture i umjetnosti, prijatelje fotografske umjetnosti te svoje osobne prijatelje i dobre poznanike. Nakon što je prisutne pozdravio predsjednik Društva

"Montenegro" Bojan Radulović, o izloženim fotografijama govorili su umjetnik Dimitrije Popović i autorica.

"Lidija se u zadnje dvije godine posvetila fotografiranju našeg regiona po kojem je putovala i bilo da je riječ o urbanim pejzažima, bilo da je riječ o arkadijskim mlijeima, fotografski prostori zarobljeni u djeliću sekunde pojavljuju se na papiru otisnuti bez imalo tenzije, kao smirujući izvori duše", kazao je uvodno Radulović.

Dimitrije Popović osvrnuo se na ono što njega kao svestranog umjetnika najviše zaokuplja kada promišlja Lidijin fotografski izričaj: "u umjetnosti, bilo da je u pitanju slika, film ili fotografija - da biste posložili kompoziciju morate imati kadar. Uхватiti taj kadar kojim ćete izraziti scenu i kompoziciju na najbolji mogući način, nije nimalo lako, i tu Lidija ima ono nešto,

proizašlo iz njezina iskustva, iskustva osobe koja živi pjesništvo, umjetnost i liriku, osobe koja iskustveno, ali i instinktivno živi umjetnost. Prepoznajem taj likovni element u Lidiji koji posjeduju slikari i fotografi."

Popović se u svom izlaganju fizički približavao fotografijama, pokazivao na njih, komentirajući svoje dojmove i zaključke.

"Lidija ima još jednu sposobnost kada je u pitanju njezin rad na fotografiji. Naime, njezine fotografije nas privlače, kao da su naše, jer ona stvara takve kompozicije koje izgledaju kao da su naše, kao da smo ih mi sami doživjeli. Ove će fotografije svakoga od nas podsjetiti na neke slične umne slike, uspomene koje smo već negdje vidjeli u prošlosti i pospremili unutar sebe", objasnio je Popović.

Nakon Popovićeve izlaganja autorica je objasnila zašto joj je ovaj ciklus fotografija posebno drag: "Dugo već nisam putovala ovom našom regijom, recimo tako, da se ne poslužim terminom "prostor Jugoslavije", čija poraba kao da je godinama već zabranjena. Primjerice, već trideset godina nisam bila u Beogradu, i ove fotografije nastale tamo su posebne jer je meni Beograd danas kao neki drugi grad, promijenio se mnogo. To je jedno sasvim novo iskustvo."

Osvrnuvši se na svoju konstantnu fasciniranost istraživanjem svjetlosti Vukčević Vučurović rekla je da u situaciji kada se radi s digitalnom fotografijom razni programi i aplikacije nude mnoštvo tzv. filtera.

"Nevjerojatno je ono što tu sve ima, čovjek se može u nedogled igrati. Postoji filter "prosijavanje", pa filter nevjerojatnog i kontradiktornog naziva "hladna vatra", ali ništa mi nije moglo nadomjestiti onu izvornu svjetlost, one izvorne boje. Naime, nakon uloženi sati i sati poigravanja našla sam se na mjestu s kojeg sam i krenula. Shvatila sam da se u biti postepeno ali uporno vraćam u onu svjetlost kakvu sam izvorno snimila", objasnila je Vukčević Vučurović.

Ovaj Lidijin najnoviji u nizu ciklusa fotografija karakterizira i mali odmak od apstrakcije u smjeru lirskog dokumentarizma, iako je i u ovom ciklusu svoj put pronašla i jedna apstraktna fotografija. Nakon govora sudionika izložba je otvorena, a Lidija je posjetiteljima bliže ponaosob objašnjavala svaku fotografiju koja ih je zanimala. Znatiželja i interes svih prisutnih za ovu izložbu koju je organiziralo Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb a financirao Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske bio je uistinu velik, pa je posljednji posjetitelj Crnogorski dom napustio tek uvečer.

CIKLUS FILMOVA BRANISLAVA BASTAĆA U CRNOGORSKOM DOMU

Tekst i fotografija: Bojan Radulović

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb organiziralo je u Crnogorskom domu u Zagrebu 8.2.2024. projekciju tri kratkometražna dokumentarna filma Branislava Bastaća, scenariste i prvog profesionalnog filmskog i televizijskog redatelja u Crnoj Gori, koji je dao nemjerljiv doprinos crnogorskoj kinematografiji. Time je službeno započeo program "Dokumentarni film u Crnogorskom domu" za 2024. godinu.

Sufinanciran od strane Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, ovaj program je plod dugogodišnjeg rada osoblja Društva "Montenegro" i Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, koje već dugi niz godina svojim članovima i svima ostalima

koji dolaze u Crnogorski dom prikazuje dokumentarne filmove geografskih, kulturnih i povijesnih tema iz Crne Gore. S obzirom da se bliži stota godišnjica rođenja Branislava Bastaća (rođen je 1925. u Cetinju) u Društvu "Montenegro" odlučili su da 2024. godine program "Dokumentarni film u Crnogorskom domu" posvete upravo tom značajnom redatelju. Bastaćevi filmovi u Crnogorskom domu nisu novost, prikazivani su i ranije, no nikada nije urađen ciklus njegovih filmova koji će kroz osam projekcija trajati cijele godine. S obzirom na specifičnost programa koji se očituje već u samom nazivu istog, fokus ciklusa je na dokumentarnim filmovima Branislava Bastaća, a ne na njegovim igranim filmovima i serijama. U prvoj projekciji prikazana su tri Bastaćeva filma: "Mali voz", "900 ruku" i "Gdje su oni nekad bili".

Osim financijske pomoći Savjeta za nacionalne manjine za ostvarivanje ovog programa bitna je i dugogodišnja dobra suradnja između Društva "Montenegro" i Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske s jedne strane, i Crnogorske kinoteke i Televizije Crne Gore s druge strane. U ovogodišnji ciklus filmova Branislava Bastaća uključila se u prvom redu Crnogorska kinoteka koja je filmove poslala putem internetskog transfera, zbog čega su u Društvu "Montenegro" odlučili u Zagreb na otvorenje programa pozvati direktora Crnogorske kinoteke redatelja Gorana Bjelanovića. Nakon kraćeg uvodnog govora predsjednika Društva "Montenegro" Bojana Radulovića, gledateljima se s pozdravnim govorom obratio i Bjelanović. Prepustivši se opuštenoj atmosferi u Crnogorskom domu, osim o Bastaćevim filmovima Bjelanović je govorio i o crnogorskim iseljenicima, Crnogorcima u Hrvatskoj, kojima je poručio neka – iako su nastanjeni daleko od domovine – uvijek čuvaju Crnu Goru u srcu.

Branislav Bane Bastać je prvi profesionalni režiser u Crnoj Gori koji je dao nemjerljiv doprinos Crnogorskoj kinematografiji.

Osvajao je brojne domaće i internacionalne nagrade:

- Nagradu "Jean Vigo" (zajedno sa Louise Grosspierre-om) osvojio je 1959. godine za "Crne ma-

rame"

- 1961. godine dobio je Trinaestojulsku nagradu za film "Selo Tijanje"
- 1962. godine osvojio je specijalnu nagradu Vankuver za "Mali voz"
- 1963. godine osvojio je nagradu za režiju u Oberhauzenu, za "Žedne česme"
- 1965. godine u Pragu je osvojio nagradu za režiju za "Putevima Jugoslavije"

Rođen je 5. juna 1925. godine na Cetinju, u porodici Krsta i Julije (rođene Đurić), a umro je u Beogradu 2007. godine.

Imao je turbulentnu mladost. Naime, kao učesnik Narodnooslobodilačke borbe, 1944. godine je nekoliko mjeseci bio zatočen u talijanskom logoru. Po povratku u Crnu Goru 1949. godine, počinje da radi u "Lovćen filmu" kao samostalni reditelj za reportaže. Međutim, ubrzo biva uhapšen i provodi tri godine na Golom otoku. Poslije zatočeništva, ponovo počinje da snima i piše dokumentarne filmove.

Prije osnivanja "Lovćen filma", na školovanje za filmska zanimanja u Beograd, upućeni su Branislav Bane Bastać, Đorđe Vujović, Miodrag Tomašević i Svetozar Bušković. Sredinom 1949. godine sa ovog školovanja

su se vratili u Cetinje Branislav Bastać i Đorđe Vujović i odmah preuzimaju režiju filmskih mjesečnika.

Tako je "Mjesečni pregled" broj 3, 4, 6 i 7 režirao Branislav Bastać, a broj 5 – Đorđe Vujović. To je bio njihov prvi rad na filmu, nakon čega su redovno snimili materijale o izgradnji Crne Gore za filmski arhiv.

U 1950. godini Vlada Crne Gore prvi put je nagradila ostvarenje crnogorskih filmskih radnika. Za uspješan rad na sektoru nauke i kulture u 1949. godini nagrađeni su filmski radnici Branislav Bane Bastać i Stevo Lepetić.

Na filmu debitira, u suradnji s L. Grosperreom, filmovima Stari kapetan i Crne marame (1958). Film "Crne marame" iz 1958. je Bastaćev prvi autorski dokumentarni film za koji je u Parizu dobio visoko priznanje francuske kinematografije "Jean Vigo", u konkurenciji od preko pedeset filmova. Film je potresna istina iz jednog sela u Sloveniji u kojem su okupatori pobili sve muškarce, osim jednog malog dječaka i životu žena koje su ostale sa teškim bremenom, boreći se za opstanak. Film je posvijećen ženama sela Strmeća i svim ženama svijeta.

Nakon toga, samostalno je režirao približno 50 kratkih i dokumentarnih filmova, od kojih su najpoznatiji: Mali voz (1959., nagrađen u Beogradu 1960. i Vancouveru 1962.), Selo Tijanje (1960., Trinaestojulska nagrada),

Dodite u Crnu Goru (1960., Trinaestojulska nagrada 1961.), Žedne česme (1962., nagrađen u Beogradu i Oberhausenu 1963.) i Putevima Jugoslavije (1963., nagrađen u Pragu 1965.).

Njegov film "Dječak je išao za suncem" je učestvovao na festivalu u Berlinu 1982. godine, igrani TV film "Bela ruža" na festivalu u Monte Karlu 1975., dok je kratki igrani film "Dva kapetana" uvršten je u američku Antologiju dokumentarnoga i kratkog filma. Afirmirao se osebnim lirskim stilom, te smislom za detalj i humor. Spikerske tekstove često mu je pisao P. Đorđević. Mnogo je radio i za televiziju, tako serije Priče o psima (1972., suradatelj sa S. Jovanović i M. Jelićem), Jole, Jole (1975.) i Šalajko (1978.), a njegov tv-film Bela ruža prikazan je na tv-festivalu u Monte Carlu 1975. Svoj prvi igrani film "Sramno ljeto" snimio je 1969. godine., o sudbini besprizornog koji se vraća u svoje selo, da bi se potom opet vratio kratkometr. filmu i televiziji. Dvije godine poslije završio je Filološki fakultet u Beogradu.

Najveći broj emisija "Kamerom kroz Crnu Goru" koje su danas vrlo važan dio crnogorske filmske arhive režirao je Branislav Bastać a prenosile su ih mnoge strane televizije.

Njegov rođak je veliki crnogorski i svjetski slikar Dado Đurić.

MEDIJI I NOVINARI DOBILI ZAHVALNICE

Tekst i fotografija: Slavica Šarović

Koordinacija vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Grada Zagreba 25. 1. 2024. je podijelila zahvalnice najzaslužnijoj medijskoj kući, emisiji i novinaru za praćenje manjinskih događanja u Zagrebu u protekloj godini.

Dobili su ih **Željka Mandić** (HRT), **Hana Gelb** (Prizma) i **Nikša Maravić** (Otvorena televizija). Zahvalnice im je u Novinarskom domu u Zagrebu uručio **Armin Hodžić**, predsjednik Koordinacije. Istodobno je održan program povodom Međunarodnoga dana vjerskih sloboda, koji se obilježava posljednje subote u siječnju, a ove godine je to 27. siječnja, u kojem su sudjelovali predstavnici nekih vjerskih zajednica koje djeluju u Hrvatskoj.

-Mediji su naš most prema građanima Zagreba i Hrvatske, bez njih ne bismo mogli kanalizirati jasne odrednice

svoje vjerskoga i nacionalnog identiteta. Suradnja s medijima je izuzetno važna jer prenose naše poruke hrvatskoj javnosti. Ovo je još jedan primjer u kojemu imamo prigodu vidjeti bogatstvo različitosti u Zagrebu u kojemu živimo i djelujemo. Svaka nacionalna manjina, kao i svaka vjerska zajednica donosi običaje i kulturu po kojoj živimo u Hrvatskoj koju smo prihvatili kao svoju domovinu – rekao je Hodžić i zahvalio medijima na podršci manjina.

Među uzvanicima bili su predstavnici nekoliko veleposlanstava, **Tibor Varga**, predsjednik Savjeta za nacionalne manjine RH, **Ljiljana Klačnja**, voditeljica Odjela za nacionalne manjine Grada Zagreba, **Tanja Horvatin** iz Ureda za međugradsku i međunarodnu suradnju i promicanje ljudskih prava Grada Zagreba, te predsjednici vijeća i predstavnici nacionalnih manjina Grada Zagreba.

"BUJŠTINA" UMAG IZABRALA NOVO RUKOVODSTVO ZA 2024. - 2028.

Tekst: Ružica Mitrović Maurović

Dana 24. 01. 2024. godine u popodnevnom satima, održana je izborna sjednica Skupštine Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag u prostorijama Pučkog otvorenog učilišta "Ante Babić" Umag.

Zasijedanje izborne skupštine otvorila je predsjednica Ružica Mitrović Maurović koja je osvrćući se na protekli četvorogodišnji period nakon kratkog pregleda rada bogatog aktivnostima, problema koji su prevladani u vrijeme epidemije Covida-19 koja nas je zatekla na samom početku proteklog mandata, iskazala potrebu posebno se zahvaliti prvenstveno dosadašnjim predsjednicima Radovanu Medojeviću – prvom predsjedniku Društva i to sa dva mandata od 2007.-2015. godine, te gospođi Milanki Marić koja je predsjedavala 2015.-2019. godine. Također se zahvalila i svim članovima predsjedništva proteklih godina na njihovom angažmanu, trudu, vremenu i radu koje su uložili u ovo društvo, kako bi ono postojalo, održalo se i radilo.

Sjednica se nastavila izborom radnih tijela Društva, pa su tako nakon glasanja u sastav novog predsjedništva jednoglasno izabrani: Milanka Marić, Milovan Medojević, Milunka Medojević, Snežana Čošković, Emil Rovčanin, Milomirka Sijarić i Ružica Mitrović Maurović.

Za članove Nadzornog odbora Društva imenovane su i izabrane Razija Rovčanin, Regina Gardoš i Vesna Žmak, a za zastupanje Društva ovlaštene su jednoglasnom odlukom prisutnih Ružica Mitrović Maurović i Milomirka Sijarić.

Na prijedlog jedne od idejnih inicijatora društva i članice od samog osnivanja Milunke Medojević, za predsjednicu Društva jednoglasnom podrškom svih prisutnih članova izabrana je Ružica Mitrović Maurović. Stara – nova predsjednica zahvalila se na ponovno ukazanom povjerenju i u nastavku sjednice iznijela prezentaciju planiranih aktivnosti i programa i financijskog plana Društva za tekuću i naredne godine. Naglasila je kako

će poseban fokus njenog rada i dalje biti informatizacija Društva, rad na vidljivosti i transparentnosti udruge, mobiliziranje i uključivanje u rad novih članova društva, svih, a posebno mlađe generacije.

Referirajući se na protekli rad, s zadovoljstvom je napomenula da će se i ubuduće nastaviti s tradicionalnim manifestacijama Crnogorsko veče "Kolom kolo naokolo" i Crnogorski šednik, izložbama i predstavljanjem knjiga, kojima je cilj kako doprinijeti očuvanju etičkog, kulturnog i jezičnog identiteta pripadnika crnogorske nacionalne manjine, tako i sugrađanima i prijateljima naše uže i šire zajednice, približiti i prenijeti dio crnogorske kulture, tradicije i povijesne kulturne baštine.

Obavijestila je prisutne da ove godine u mjesecu svibnju Društvo kreće s novom aktivnošću, "Susret Crnogoraca Istre i Kvarnera", manifestacijom sportsko – kulturno - zabavnog sadržaja, s ciljem okupljanja pripadnika manjinske zajednice crnogorskog porijekla s područja Istra i Kvarnera. Kako je starosna dob značajan faktor aktivnosti i održanja svake organizacije, sportskim i kulturnim sadržajem zabavnog karaktera želi se tom prilikom okupiti i privući što veći broj "mladog naraštaja" crnogorskih korijena s ovoga područja i pružiti

im priliku da se međusobno upoznaju i izmjene svoje sportske vještine u zabavnoj atmosferi.

Predsjednica je nadalje obavjestila članstvo da će se radi bolje uključenosti i efikasnosti mladih u rad Društva, na prijedlog predsjedništva Društva ustanoviti i imenovati pomoćno radno tijelo – Programsko vijeće, koje bi za zadaću imalo da se brine o osmišljavanju, organiziranju i izvođenju programa, u čijem bi sastavu bili mlađi članovi Društva, kojima bi se na taj način dala prilika da se svojim inicijativama što aktivnije uključe u rad Društva.

U programsko vijeće izabrani su: Jovana Mašković, Jovana Vučević, Mulaz Sijarić, Milanka Marić, Slobodanka Čošković, Moris Maurović i Laura Alesio.

Podpredsjednicom Društva u narednom mandatu izabrana je gospođa Milomirka Sijarić.

Zaključujući izbornu skupštinu gđa. Ružica Mitrović Maurović, zahvalila se članstvu na još jednom ukazanom povjerenju uz obećanje da će svoju funkciju kao i u proteklom mandatu izvršavati savjesno, prema svojem najboljem znanju i stečenom iskustvu.

POSJET MEŠTROVIĆEVOJ IZLOŽBI U ZAGREBU

Tekst: Želimir Novaković; Fotografija: Anita Hromin

U organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeka 04.02.2024. organiziran je posjet izložbi "Ivan Meštrović - retrospektiva" koju su Muzeji Ivana Meštrovića priredili s Galerijom Klovićevi dvori u Zagrebu, u povodu obilježavanja 140. godišnjice rođenja jednog od najvećih imena hrvatske umjetnosti.

Riječki Crnogorci prisustvovali su prezentaciji Meštrovićeva kiparskog stvaralaštva sa više od 200 skulptura koje pružaju uvid u razvoj opusa od najranijeg djetinjstva, preko formiranja na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti, do afirmacije u Parizu i Rimu,

kada stvara cikluse kojima postiže velik uspjeh na izložbama od Beča do Venecije.

Meštrović je bio svestran umjetnik bez premca - kipar, arhitekt, slikar i pisac - čija djela svjedoče o univerzalnoj snazi njegova umjetničkog izričaja i dubini njegove kreativnosti.

Crnogorci iz Rijeke ističu da su posebno ponosni na rad Ivana Meštrovića jer je izradio Njegoševu bistu na mauzoleju na Lovćenu te su vodiču koji je prezentirao cjelokupni Meštrovićev opus zahvalili jer ih je oduševio svojim znanjem i prezentacijom.

IZLOŽBA SLIKA DEMOKRATSKE ZAJEDNICE MAĐARA HRVATSKE

Tekst: Čana Pilić-Drobnjak; Fotografija: Svetozar Čataović

Dana 14.02.2024. godine NZC Rijeka je u svojim prostorijama otvorila izložbu članica likovne sekcije Demokratske zajednice Mađara Hrvatske.

Naziv izložbe je glasio "Čarolija sunčevih zraka". Zbor "Montenegri" otpjevao je nekoliko pjesama dobrodošlice nakon čega je predsjednica Demokratske zajednice Mađara Hrvatske Zdenka Šibalin-Klepac predstavila rad svoje zajednice, a voditeljica likovne sekcije Erika Medanić prisutne je upoznala sa slikarskim uradcima svojih članica. Uslijedilo je razgledavanje slika i druženje uz prisustvo četrdesetak članova i gostiju.

"MIT MODE" DIMITRIJA POPOVIĆA

Prilog uredila: Maša Savićević

Jedan od naših najznačajnijih suvremenih umjetnika, slikar, kipar i grafičar svjetskog glasa Dimitrije Popović, iza kojeg je više od 50 godina umjetničkog rada, otvorio je 7.2.2024. izložbu pod nazivom "Mit mode" u galeriji Bačva, Meštrovićevog paviljona, a u organizaciji Muzeja Mimara.

U okviru nedavno potpisanog *Sporazuma o suradnji* između Hrvatskog društva likovnih umjetnika i Muzeja Mimara kojim se iskazuje namjera suradnji nakon cjelovitih obnova Meštrovićeva paviljona i zgrade muzeja, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika otvorilo je izložbu **Dimitrija Popovića *Mit mode***.

Otvorenju su prisustvovali mnogi državni dužnosnici, ali i zaljubljenici u umjetnost.

"Dimitrije je veliki majstor, rekao bih hrvatski Dali. U smislu provokacije, a i vidjeli ste večeras ovaj performans u cjelini. Vrlo zanimljiva izložba, izvrsno učinjen posao i krasne slike u svakom slučaju. Istina, poznamo se preko 50 godina, surađivali smo zajedno puno puta i moram reći da sam jako jako zadovoljan!" rekao je tim povodom **Božo Biškupić**, muzeolog i bivši ministar kulture

O temi i izazovima izložbe autor Dimitrije Popović je napisao:

"U modnim spektaklima kao posebnim fenomenima suvremene kulture žensko se tijelo pojavljuje u dvostrukoj funkciji; pokazuje odjevne predmete i biva pokazano. Vitke manekenke savršene građe svoj izgled, dotjeran uz pomoć rigoroznih fitness tretmana, kozmetike, liftinga, silikona, botoksa ili filera dovode do granica

stvarnog. One postaju ikone novog glamura, žive skulpture vizualnog spektakla. Taj visoko estetizirani svijet elegancije i senzualnosti u ostvarenju svoje privlačnosti računa na provjeren učinak erotskog. Eros je suptilno i s kontrolom discipliniran dizajnom odjevnih predmeta koji zajedno s kozmetikom čine bogat arsenal ikonografskih simbola...".

Autorica predgovora kataloga izložbe - Petra Krpan - navodi: "Serijom slikarskih interdisciplinarnih radova Popović otvara nova pitanja o modi, tijelu, tjelesnosti i materijalnosti. Središnja misao ove izložbe jest žensko modno tijelo; ono koje je fluidno, metamorfno i koje je u stalnoj mijeni. Popović precizno uočava tu mijenu i bilježi je svojim raznovrsnim kombiniranim slikarskim tehnikama – od akrila do crteža – ne bi li dobio kolažnu armaturu ženskog tijela. Primjenom raznovrsnih tehnika, umjetnik 'oživljava' tijelo. Koristeći razne tehnike i mogućnosti, autor stvara svojevrsnu 'mrežu' tijela, obilježenu mnogim značenjima i simbolikama. Ideja tijela koju autor ostvaruje u svojim radovima,

suprotstavlja dva pojma: unutarnje i vanjsko... Ovom serijom radova, umjetnik stvara i interpretira svoje značenje tijela kao izvedbenog događaja; tijela mode, a ne više svakidašnjeg tijela. Fokus je na 'izvedbenosti' tijela i uklopljenosti drugih, anorganskih elemenata u tijelu i s tijelom."

"Fenomen mode i to zašto sam nazvao izložbu *Mit mode* govori o tome, ne dakle o mitu o modi nego mit mode jer je moda fenomen koji sam sebe proizvodi. Paradoksalno kazano ona sama sebe ubija da bi dalje živjela. Visoka moda danas pokazuje jedan visoki stupanj estetizacije, erotizacije, dakle Eros je fantastično prisutan i dizajn koji čini zapravo da se tijelo kao spektakl prikazuje. Tu je jedna nova dimenzija mode koja djeluje ravnopravno kao i umjetnost" rekao je slikar **Dimitrije Popović**.

Inspirirani radovima ciklusa "Mit mode" na otvorenju izložbe bila su izvedena i dva performansa: "Modni kavez" Branke Vučetić Atletić i "Ja sam koji jesam" Josipa Joška Tešije.

IZABRANA DJELA BRANKA BANJEVIĆA PREDSTAVLJENA NA CETINJU

Tekst: Vesko Pejović

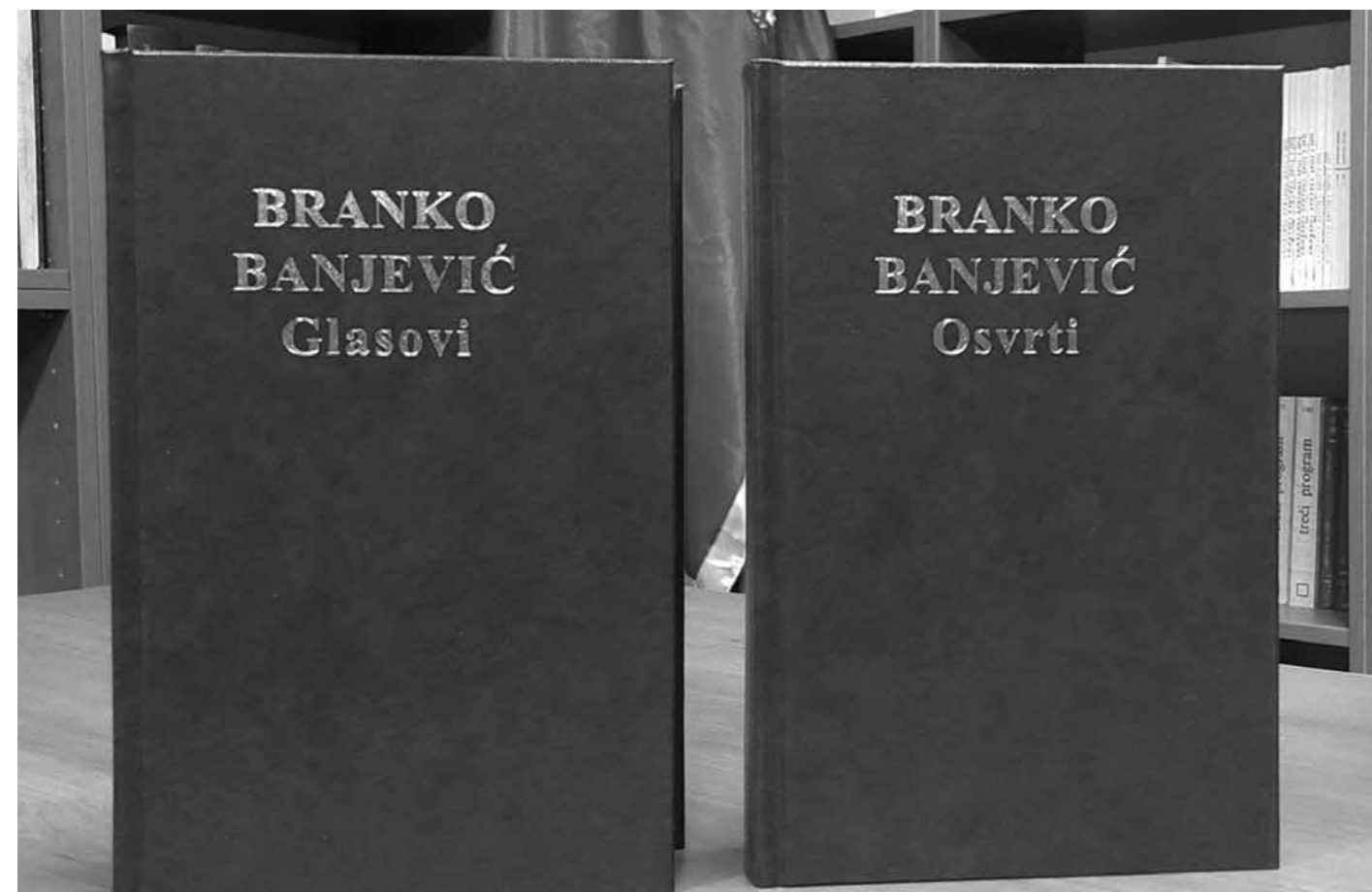
Izbor iz djela Branka Banjevića u dvije knjige ("Glasovi" i "Osvrti"), koje je krajem prošle godine objavila Matica crnogorska u suizdavaštvu sa Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske (NZCH), predstavljene su 22. februara u Nacionalnoj biblioteci "Đurđe Crnojević" na Cetinju.

○ Banjevićevom opusu govorili su urednik izdanja Marko Špadijer i književnici Dragan Radulović i Vladimir Vojinović. Promociju su organizovali Matica crnogorska Ogranak cetinje i Nacionalna biblioteka Crne Gore. Medijatorica događaja bila je književna kritičarka Dragana Erjavšek a u umjetničkom dijelu programa učestvovala je violinistkinja Ljubica Tomašević.

Dvotomna odabrana djela Branka Banjevića objavljena su povodom godišnjice smrti istaknutog crnogorskog

književnika, književnog kritičara, esejiste, antologičara i urednika.

Prvi tom pod naslovom "Glasovi" donosi pet knjiga poezije Branka Banjevića: "U svijetloj budućnosti", "Napuklo sunce", "Gavran hrani Crnu Goru", "Tica ili jama", "Glasovi" i pogovor urednika izdanja i dugogodišnjeg Banjevićevog prijatelja i saradnika Marka Špadijera. U drugom tomu izbora iz djela, pod naslovom "Osvrti", našli su se po prvi put u jednoj knjizi sabrani tekstovi Branka Banjevića o književnosti i jeziku, književni prikazi i bilješke, intervju i izjave. Poglavlje "O piscu i djelu" sadrži tekstove Novice Samardžića, Lidije Vukčević-Vučurović i Vladimira Vojinovića, posvećene Banjevićevoj poeziji, poetici i njegovom doprinosu afirmaciji crnogorske nacije, jezika i književnosti. Knjiga donosi i selektivnu

bio-bibliografiju autora koju je uradila Nada Drašković. Knjigu ispred izdavača potpisuju Ivan Ivanović, generalni sekretar Matice crnogorske i Nenad Bogdanović, predsjednik NZCG. Knjigu je štampao "Skaner studio" iz Zagreba u tiražu od 500 primjeraka.

Nakon numere "Minuet" Luigia Bocherinnia, koju je izvela Ljubica Tomašević, profesorica violine, prisutne je pozdravio ispred Matice crnogorske Ogranak Cetinje Luka Lagator.

Književna kritičarka Dragana Erjavšek, na poseban način dala je uvodni osvrt na život i djelo Branka Banjevića:

-Branko Banjević je rođen 1933, trećeg aprila. Odrastao i odrastao sa Starcem Milijom, Njegošem, Mažuranićem, Lazom Kostićem, Disom, Mirkom Banjevićem, Tinom Ujevićem ... napamet, što je bilo spasonosno u neizmjernom zlu i dobru dvadesetog vijeka.

Školovao se na Bogetićima, u Nikšiću, Cetinju i Beogradu, u stvaralački prevratničko vrijeme, sa divno darovitim ljudima, u oskudnoj i podozrivoj svakodnevnici. Ništa nijesmo imali osim cio svijet i sebe. Veza vremena budila se u nama i svijetljela u svakojemu iz svakojega.

U Crnoj Gori, uredničkim i poetskim poslom, stvarao je i pomagao savremenu umjetničku i istorijsku svijest koja je, pored svega i uz sve, konačna. Bez koje, pored

svega i uz sve, nema ničega, osim nepostojanaj stano-vitijeg od stanca.

Tako je Branko Banjević želio da ga predstavljamo. Da ne pretjeramo, gdje ne treba i da ne zaboravimo, recimo Tina Ujevića kad nabrajamo njegove sapatnike i učitelje. Ni Cetinje, gdje smo se večeras okupili da Vam predstavimo izbor iz njegovih djela, a gdje je naš čuveni kritičar, rizničar literature, književnik i aktivni reformator sticao gimnazijsko obrazovanje.

NAPUKLO SUNCE

*Idem putem što se muči da put nađe
riječi jedna drugu svim sredstvima guše
dešavaju se ljuskih lica krađe
U meni samom cilj je srušen
pa grno zija taj prostor razgrađen*

*I sunce sija potkopano
Ima li vida izvan toga zida
Tom crnom stranom bijem se s gavranom
a on mi komad otkida
i od tih komada sebi kuću zida*

*Imam razloga da pljunem na to sunce
da ga mršnem i prezrem za sva vremena
Kad mu je god muka mene nađe sunce
zna od njega ne bi ostalo ni kamena
zna ono ko je lud da podmeće ramena*

*A ja nikako ne mogu drukčije
a kad ga iznesem opet sam poražen
drugome sija a meni se smije
a ja vas od njega unakažen
bačen ispod puta negdje gnijem*

*I to tako otkada nas ima
i biće tako sve dok nas ne nestane
A to sunce kad ostane s njima
kao i ja i ono će da pane
i zaigraće mu po truhu tame*

*Jesam li daleko otišao
Možda se to meni samo čini*

■ 24 Crnogorski glasnik

*možda je zrak sunca u meni propao
pa se predajem ludoj mjesecini
možda se to samo meni čini*

*Možda me to neki tuđi zvuk napao
pa hoće da me svega okupira*

*A možda je suncu stvarno mozak stao
jer čujem prozuku prazninu kako svira
kako nikad niko nije znao*

*Put više ne zna kud udara
uveo je u praksu da jede graditelje*

*Jeli to mjesecina pa mi se udvara
put sjedi izio me i kosti mi djelje
oblizuje se i već druge melje*

*I riječ mi golu iz usta vade
obaraju je i ulicama gaze
Cio sam iznutra pokraden
od tih što i smislu jezik plaze*

što su u zasjede pretvorili staze

*Evo me na visu samo sama
crkava put crkava vidokrug
Od velikog sunca osta mi samo rana
i to je danas moj jedini drug
i to je danas moj jedini drug*

–U programu Šednik koji organizuje Matica crnogorska, 2022. je Banjević, između ostalog rekao:

Crnogorci imaju veliku međuratnu literaturu. Za sve što izgovorim u svrhu vrednovanja imam puno pokriće. Ne govorim napamet, već na osnovu poniranja u tu vrijednost naše literature i njenog doprinosa razvoju Crne Gore i kontinuitetu crnogorske kulture. Međuratnicnogorski pjesnici, prozaici i slikari su stvorili veliko djelo. Oni su Njegoša nastavili da produžavaju potpuno modernim poetskim jezikom, oslonjenim na Njegošev crnogorski jezik, koji je beskrajn i koji ne zastarijeva.

–Iz Bilježnice, odlomak koji je pročitán na Naučnom skupu Brank Banjević Život i djelo koji je Matica organizovala u novembru prošle godine povodom godišnjice smrti Branka Banjevića

18.06.1954.

Risto na odru jedva primjetan, ubog kao za života. Tanka crna krv na sastavu usana i jezivo mirno lice, modro od čutanja. Žena pored glave jeca: Dragi Risto, nikad te neću zaboraviti."

Sjetih se Riklke: "Miris pjesnika je bio kao otvorene utroba ploda koji se kviri." Jedna muva nešto traži po čelu. Otjerah je. Prije tri dana ovo čelo je sa mnom razgovaralo. Ni slutio nije ovu strašnu sudbinu. Risto je umro oko podne u bolnici. Nije dolazio sebi. Jedino jedanput i to ne sasvim. Mirko mi reče da je umro Risto Ratković sinoć od srca. Prije tri četiri dana bio sam kod njega da ga intervjuišem. Odgovore na neka pitanja trebao je da mi napiše za ovo nekoliko dana. Nijesam znao da će intervju s njim biti istovremeno i nekrolog. "Ars longa, vita brevis."

–A zatim i u jednoj emisiji TVCG, autorke Nele Savković-Vukčević:

Nije slučajno rečeno da samo saznana stvarnost, odnosno istorija, oslobađa ljude od istorije. Mi smo imali nesreću da se istoriji, uglavnom, ne prilazi naučnim metodama, nego istorijskim anahronizmom. To znači – prošlosti se nameću interesi savremenih država, po-jedinaca, društvenih slojeva. Tako iskrivljenu prošlost

unosili su u školske programe i predavali generacijama kao istoriju. Ta istorijska laž, sto puta ponovljena, postaje ne samo istina, nego, nažalost, i emocija mnogih ljudi. Bolje je neznanje, jer neznanje reprodukuje samo neznanje, nego kriva slika o sopstvenoj istoriji koja sve okreće na opaki put. Mi želimo (...) da saznamo prošlost da bi se od nje oslobodili, da bi je uključili u savremenu svijest, u samosvijest mladih generacija. I tako im omogućiti zdravu, aktivnu okrenutost budućnosti.

Urednik izdanja i publicista **Marko Špadijer**, počeo je priču konstatacijom da je za Branka Banjevića Cetinje bilo srce Crne Gore. Rado se sjećao dana koje je kao gimnazijalac proveo u gradu pod Lovćenom gdje se najviše družio sa Perišom Spasićem, Sretenom Begovićem – Beginom i Mitrom Jovičevićem. Njegov stric Mirko, živio je u Banskim stanovima pa su mu prijale i posjete njemu i njegovoj porodici.

Pored Milorada Stojovića i Branko je dosta pisao i o začinjalcima nauke o crnogorskoj književnosti. Bio je temeljni znalac jezika književnih pojava i teorija, urednik, antologičar, autor brojnih studija o crnogorskim piscima Njegošu, Petru I, Marku Miljanovu, Stevanu Peroviću Cuci, a bio je i aktivni kritičar savremene produkcije.

Za Banjevića, je pjesništvo bio cio svijet, sam život. Njegova poezija je njegov razgovor sa životom, jedan permanentni dnevnik događanja, neka vrsta iskustva bola jednog erudite.

On je bio intelektualac, više da gotovo i nemamo takvih intelektualaca, toga posebnoga, staroga kova, sa dobrim obrazovanjem, sa znanjem, odličnim poznavanjem jezika, sa temeljitim nacionalnim osjećanjem. Nije se libio toga da izlazi pred javnost, da govori na mitinzima, da daje izjave, intervjuje. Imao je jedan sasvim jasan, nedvosmislen odnos prema društvenoj stvarnosti.

Profesor Dragan Radulović se posebno osvrnuo izbor iz poezije Branka Banjevića pod nazivom "Glasovi"

-Riječ je o dramskoj poemi, polifone strukture, snažnog dijaloškog impulsa, u kojoj na nadahnut način pjesnički subjekt ispituje i ispisuje svoje osobeno iskustvo svijeta. Već u njegovoj prvoj knjizi "Napuklo sunce" kritika I čitaoci su uočili da je riječ o pjesniku koji je u neprekidnom dijalogu kako sa tradicijom, tako i sa savremenim postignućima u poeziji. Ono što su čitaoci nastavili da svjedoče u njegovim kasnijim djelima jeste odanost dominantnim simbolima: sunce/svjetlost, tica, pas, jezik, konj, kamen, oružje junaka... Ali sunce pogotovo... Sunce koje je nemoguće izravno posmatrati, od čije snage i svjetlosti nenaviknuti i nenaučeni posmatrači mogu i oslijepiti. Privlačni izazov i opasnost istovremeno.

Sunce je napuklo, tragovi razarajućeg nesavršenstva se odavno naziru u njemu, a pjesnički zadatak jeste da tu pukotinu istraži i stihovima dokumentuje. Svi autorovi omiljeni simboli, od kojih je načinjena njegova poezija, doživljavaju svoju dvojnost, napuklina u njima na kraju izlazi na vidjelo: pas je vjerni pratilac ratnika, neustrašiv i odan, čuvar stada i borac protiv vukova, uvijek spreman na žrtvu, ali pas je i krvotragač, predvodnik hajke, ili ono podmuklo lajanje u pozadini: "lajali, lajali, pa stali, izlazio im se laj", reći će autor na jednom mjestu u poemi. Tica jeste metaforička zamjena za slobodu, ali ne treba zaboraviti i zloguki gavranovi lešinari su ptice takođe. Svi simboli koje pjesnik koristi posjeduju tu protivurječnost u sebi, a svrha poezije jeste da se ona osvijesti i ponudi čitaocu na razumijevanje.

Čini se da je autorov odnos prema tradiciji najvidljiviji u njegovom destruiranju dominantnih simbola prošlosti. Nema više mjesta za naivno i nekritičko posmatranje uzoritih primjera iz davnina, ako je čak i sunce napuklo još lakše ćemo uočiti naprsline na oklopu junaka, iskrcano oružje, konja koji hramlje... Svijet odavno gubi na ljepoti, a jezik na zvuku i misaonosti, čak ga ni poezija ne uspijeva odbraniti. Ili preciznije, ona je posljednja linija odbrane, ali koliko uspješna... ostaje da se vidi.

Poema "Glasovi" koja se nalazi u ovom izboru, ima svoj zanimljiv život, prvi put je objavljena u zbirci *Tica ili jama*, 1978. Potom *Glasovi*, poema, 1993. zatim *Glasovi*, dramska poema, 2018. zatim *glasovi*, izbor iz poezije 2023. godine.

Budućem istraživaču crnogorske književnosti, kojemu budu dostupna pomenuta izdanja, vjerujem da će biti zanimljivo da istražuje šta se mijenjalo u poemi, od čega je autor odustajao, a što je unosio, na koji način se mijenjao njegov odnos prema formi u stilu i tonu, do kakvih je saznanja dolazio tokom rada i kako su ona uticala na samo djelo?

Opravdano je pretpostaviti da poema "Glasovi" nije usputna stvar u njegovom opusu, da se u njoj krije puno toga, možda čak i jedno pjesničko zavještanje koje je vrijedno tumačenja i čitalačkog truda. Ostaje pitanje zbog čega je autor, iz knjige u knjigu, iznova naslovom skretao pažnju čitalaca i kritike baš na tu poemu? Asocijacija *zavještanja* čini mi se korisnom u tom smislu. Ali ta asocijacija otvara nova pitanja: da li je to zavještanje autora čitaocima ili zavještanje koje je autor primio od svojih predhodnika i nastojao ga pjesnički unaprijediti? Ili sve to, istovremeno? Pitanja koja naviru samo potvrđuju da je semiotički potencijal Banjevićeve poezije daleko od iscrpljenog.

Kako razmišljamo o poemi "Glasovi" autor nas upozorava da njen svijet, naš svijet, obasjava "napuklo sunce". I to upozorenje moramo neprekidno imati na umu. Danas ne postoji više čak ni ona sunčeva svjetlost koja je obasjavala svijet velikih epova. "Rasnova se osnova/digoše se temelji/pa se viju kućišta/sa nebeskim ticama/.../ Prati je ćuk." napisao je autor u poemi. Od sve nekadašnje veličine svijeta i njegove slave ostale su nam tek krhotine i pozicija lirskog subjekta koji još nije posrnuo u nihilizam. A u velikom je iskušenju da to učini, jer sirenski pjev nihilizam je zavodljiv, Pjesnički glas bira na koji način će se odrediti prema svijetu: može dopustiti da ga svijet samelje i pretvori u prah, a može pružiti otpor, po pravilu bez izgleda na pobjedu, ali bar sjajan u svom porazu.

Polifonu i dijalošku strukturu poeme moguće je identifikovati na više načina. Prvi, i donekle najlakši, čitaocu je omogućio sam autor grafičkom organizacijom dijaloških strana. Sablasni glasovi koji učestvuju u dijalogu često su izdvojeni kurzivom, ako već nijesu izdvojeni u posebnu strofu. Drugi način prepoznavanja zahtijeva već izoštriji sluh. Riječ je o stilu i tonu, o kvalitetu jezika kojim se govori. U rasponu od administrativno-političkog, suvog i bez emocija, pa do novinarskog ili pseudo-pjesničkog, koji je ispunjen lažnim metaforama i banalnim opštim mjestima. Međutim, koji god jezik da koriste strane u dijalogu, možemo ih prepoznati i po tome što njihovom govoru autor uvijek suprotstavlja glas sopstvenog lirskog ja, autentičan i neporeciv. Govor poezije se takođe mijenja u zavisnosti o čemu razgovara. Za razliku od svojih sagovornika koji iskreno vjeruju u dogmatsku ispravnost onoga što zastupaju – bar u svom lukrativnom dijelu vremena iskreno?! – poeziju razara unutrašnja sumnja: svjesna je zadatka koji sebi postavlja, da zacijeli napuklinu sunca, da osovi svijet i ispuni ga ljudskim vrijednostima, ali je takođe svjesna i sopstvene nemoći. Iako pjesnički subjekt često koristi ljutiti i autorativni ton, koji kao da dopire sa Olimpa, Sinaja ili Lovčena – a u Banjevićevoj poetici i nije bilo neke značajnije razlike među tim toponimima! – i ta ljutnja je na kraju napuklina, izraz saznanja da se svijet ne može popraviti i da zarobljen u sopstvenoj banalnosti zaslužuje samo prezrivo odmahivanje rukom.

U poemi su posebno zanimljive skoro dramske strategije kojima autor pribjegava da bi ukazao na taj izvorni spor, ali i ponudio moguća rješenja. I razlikuje se, od slučaja do slučaja. Nekad dijalog možemo razumjeti kao razmjenu argumenata dva različita svjetonazora. Ali uslovno i donekle, jer poema ipak nije teorijska rasprava, a dijaloške strane nijesu uvijek jasno odije-

ljene. U tom slučajun stvar je u ubjeđivanju: poezija ukazuje svijetu kakav bi mogao biti, a svijet se opire, zadovoljan onim kakav jeste. Poezija uzvraća u rasponu od iskričave i duhovite pakosti do hladnog prezira, a svijet od cinične opomene malodobnom djetetu koje se nalazi na ivici da primijeti nedostatke careve garderobe, pa sve do hajke u kojoj se najpotpunije demonstrira barokna raskoš ljudskog onečovječenja. Sablasna igra nadmudrivanja u kojoj nema dobitnika. Najzad, svijet očekuje od poezije da ona obožava i u stihovima slavi njegove dnevne zablude, a poezija na to ne želi da pristane. Svijet koji historično dokazuje da je najpravedniji od svih prethodnih svjetova nema više strpljenja niti spokoja za suptilne poruke poezije. Nažalost, što se na kraju ispostavlja kao pouzdano – oboje su istovremeno u pravu: svijet zadovoljan sobom čiji je imperativ dnevno preživljavanje i tužni Orfejev pjev koji zaziva Euridiku po tamnim prostorima Hada.

Poema "Glasovi" Branka Banjevića je djelo veoma bogato značenjima i pravo je čitalačko zadovoljstvo odgonetati njihove slojeve i međusobna preplitanja. Iskušava naše čitalačko iskustvo, ali i domete našeg saznanja. Kao što poezija, ako je prava, uvijek i čini.

Njegova poezija čovjeka oslobađa lažnog sjaja i banalnosti epohe, lišava ga privida i samoobmane, i nastoji ga ohrabriti da izdrži na mjestu najčistije strave i zvjezdanog obasjanja – a za Branka Banjevića to je

mjesto gdje u jeziku, slobodi i moralu pjesnički stanuje čovjek – objasnio je Radulović.

Branko Banjević je, kako je istakao književnik Vladimir Vojinović, čuvar crnogorske slobode, njegovo ukupno djelo počivalo je na filozofiji slobode.

Šta kaže Banjević:

Čovjek je čovjek samo ako ne zloupotrebljava slobodu". U tome je vidio način da Crna Gora opstane. Ko zloupotrijebi višak slobode, taj remeti i multietnički sklad i suživot u Crnoj Gori. Čini se da njegovu filozofiju Crnogorci nikako nijesu razumjeli, a Banjević je, opet se čini, bolje nego iko drugi znao da viševjekovni problem nacije kojoj je pripadao leži upravo u činjenici da Crnogorci najčešće i ne znaju kako bi sa slobodom kad je napokon osvoje. Zato je i gube onoliko koliko je i osvajaju – istakao je Vojinović.

Nedostajace nam Branko Banjević, tradicionalist, modernist, afirmator naše književnosti i kulture a nadasve, nedostajace nam i prijatelj Branko Banjević, čovjek pu ljudske topline.

Ni Matica ni svi mi u njoj i oko nje nećemo zaboraviti zaslužne prijatelje a ponajmanje Branka Banjevića.

Organizatori promocije su bili Matica crnogorska Ogranak Cetinje i NBCG "Đurđe Crnojević"

OPROŠTAJ OD RAJKA CERoviĆA (1938. - 2024.)

Tekst: Božidar Proročić

RAJKO CERoviĆ - PIONIR CRNOGORSKE TELEVIZIJE, KULTURE, INTELEKTA I SLOBODNE RIJEČI

Postoje oni intelektualni heroji koji se rode u malim sredinama za velika djela i za dobrobit i čovjeka i čovječanstva. Jedan od takvih intelektualnih bardova i umova bio je Rajko Cerović, čija je misija nadilazila granice njegove rodne Crne Gore i dodirivala univerzalne teme ljudske egzistencije, kulture, slobode izražavanja i borbe. Rođen u skromnosti malene sredine ali velikih pregalaca, Cerović je svojim radom, odvažnošću i intelektualnom radoznavnošću postao simbol borbe za očuvanje crnogorske kulture, jezika i identiteta. Njegov životni put odražava putovanje čovjeka koji je, uprkos brojnim preprekama, ostao čvrsto ukorijenjen u sopstvenim uvjerenjima, posvećen istini i pravdi. Cerovićeva ljubav prema jeziku i književnosti nije bila samo akademskog karaktera, već živa praksa koja je preispitivala, kritikovala i kada je bilo potrebno, branila temelje crnogorske kulturne baštine. Kao novinar, pisac, i televizijski urednik, njegova djela i emisije odražavale su duboku posvećenost intelektualnoj i moralnom integritetu. Bio je glas protiv cenzure i represije, zagovornik slobode mišljenja u vremenima kada je to često iziskivalo ličnu i profesionalnu hrabrost. U kontekstu velikih ljudi koji kroz teška vremena vode društva ka boljem sutra, podsjećamo na riječi Vinstona Čerčila koji je rekao: "To je hrabrost koja se suočava sa strahom, stoji nepokolebljivo, i bori se protiv zla protiv neizvjesnosti i opasnosti." Ove riječi su odjekivale kroz Cerovićev život i rad; bio je svjetionik u noći, vodeći nas primjerom svoje nepokolebljive posvećenosti pravdi, čak i kada su se oblaci nadvijali nad njegovom i našom voljenom Crnom Gorom.

Zbog neslaganja sa politikom velikosrpskog nacionalizma Slobodana Miloševića podnio je ostavku na mjesto glavnog i odgovornog urednika 1988. godine. U jesen 1991. godine je otpušten sa posla, godinama bio demonizovan u režimskim novinama, prebijen ispred svog stana... Bio je saradnik velikog dijela

antiratnih i antišovinističkih glasila tadašnje države ("Oslobođenje", "Naši dani", "Nedjelja", "Vjesnik", "Danas", "Borba", "Monitor" i "Liberal"). Njegova nepokolebljiva posvećenost istini, hrabrost u suočavanju sa represivnim režimom, i odbijanje da ćuti pred nepravdom, postavili su ga u sam vrh borbe za slobodu govora i nezavisno novinarstvo. U tom kontekstu, podsjetimo se riječi Hovarda Zinna, koje odjekuju kao odraz Cerovićevog stava: "Ne možemo biti neutralni u pokretnom vozu istorije. Moramo se smjestiti na jednu ili drugu stranu." Ove riječi su odjekivale kroz Cerovićev život i rad, jer je izabrao da stane na stranu istine, pravde i slobode, odbijajući da ostane neutralan u vremenu kada su se sučeljavale sile represije i otpora. Njegova borba protiv nacionalističke propagande i zalaganje za slobodu izražavanja bili su temelji na kojima je izgrađen njegov profesionalni identitet, koji su su mu donijeli poštovanje i divljenje mnogih, ali i neprijateljstvo režimskih struktura koje su ga vidjele kao prijetnju. Cerovićeva odlučnost da govori istinu u vremenu kada je istina bila prva žrtva rata služi kao inspiracija i podsjetnik na to da prava vrijednost novinarstva leži u njegovoj sposobnosti da izazove, pita i otkriva, čak i – a možda i posebno – kada je to opasno. Njegov život i rad su dokaz da pojedinac, uprkos svim preprekama, može imati neizbrisiv uticaj na društvo i kulturu, te da hrabrost i integritet ostaju neuništivi čak i pred najvećim izazovima.

Prkosio je vremenima, sistemima, politici, nacionalšovinizmu svake vrste, posebno velikosrpskoj konstantnoj društvenom, političkom, istorijskom pritisku na Crnu Goru sa početka devedesetih. Nije želio podleći propagandi već je dizao svoj glas hrabro, jedinstveno i snažno u društvu koje je na početku devedesetih u njemu videlo istinskog patriotu i borca ne samo za Crnu Goru već i za sve njene narode. Njegova borba nije bila usmjerena samo protiv spoljnih uticaja koji su pokušavali da oblikuju crnogorski identitet u skladu sa tuđim interesima, već i protiv onih unutar zemlje koji su zagovarali ideje koje su ugrožavale temelje crnogorske samobitnosti. Cerović je bio oštar kritičar

i intelektualac koji je svojim radom, pisanjem i javnim nastupima neprestano podsjećao na važnost očuvanja crnogorske kulture, jezika i tradicije. Svojim djelima je stajao u odbranu multietničnosti i pluralizma Crne Gore, pokazujući da prava patriotizma leže u razumijevanju i poštovanju različitosti koje zajedno čine tkivo društva. Njegov glas bio je glas razuma u vremenima kada su strasti često prevladavale nad zdravim razumom, a njegova sposobnost da artikuliše složene ideje na pristupačan način omogućila je široj publici da razumije i cijeni dubinu problema sa kojima se Crna Gora suočavala.

Kroz svoje angažovanje, Rajko Cerović je postao simbol otpora protiv pokušaja asimilacije i gubitka identiteta. Njegov rad je utirao put za buduće generacije crnogorskih intelektualaca i aktivista, postavljajući standarde kritičkog mišljenja i nepristajanja na kompromise kada su u pitanju temeljne vrijednosti. Cerovićeva legenda živi kroz njegova djela, ali i kroz inspiraciju koju pruža svima koji se danas bore za slobodno, demokratsko i pluralističko društvo. Cerovićeva neumoljiva borba protiv nacionalizma i šovinizma, kao i njegova predanost ideji crnogorske nezavisnosti i suvereniteta, ostavljaju

trajni pečat na crnogorskoj kulturi i istoriji. Njegovo nasleđe služi kao podsjetnik na to da su istinski patriotizam i ljubav prema domovini neodvojivi od borbe za pravdu, jednakost i poštovanje različitosti. Rajko Cerović nas uči da je moguće biti istinski odan svojoj zemlji i istovremeno zagovarati univerzalne vrijednosti koje tranzendiraju granice nacija i kultura.

Duboko svjestan značaja crnogorskog jezika, crkve, kulture, identiteta i institucija koje čuvaju samobitnost Crnogoraca, Rajko Cerović postao je jedan od osnivača časopisa "Ovdje" i institucija Matice crnogorske, Crnogorskog PEN-a i Crnogorskog društva nezavisnih književnika. U njima je prepoznao snagu koja može značajno uticati na indpendistički stav i shvatanja suštine bića Crne Gore. U kontekstu identiteta države i njene kulture, inspirativan fragment koji oslikava dubinu i složenost odnosa između jezika, kulture i nacionalnog identiteta a koji možemo vezati za Cerovića može se naći u djelu "Jezik i nacionalizam" autora Snježane Kordić. Kordićeva piše: "Jezik nije samo sredstvo komunikacije već i ključni element identiteta pojedinca i zajednice." Ovaj citat naglašava neodvojivu vezu između jezika i identiteta i kako jezik služi kao

temelj za očuvanje kulturnog nasleđa i izražavanje kolektivnog identiteta. Cerovićeve posvećenost crnogorskom jeziku i kulturi odražava se kroz njegov rad u osnivanju i podršci institucija koje promovišu crnogorsku kulturu i književnost. Ove institucije, kao što su Matica crnogorska i Crnogorski PEN centar, igraju ključnu ulogu u očuvanju i promociji crnogorskog jezika, kulture, i identiteta i pružaju snažne temelje za intelektualnu razmjenu i kritičko promišljanje o pitanjima važnim za crnogorsko društvo. Rajko Cerović, kroz svoje djelovanje, nije samo podržavao ideju nezavisnosti i samobitnosti Crne Gore, već je aktivno radio na afirmaciji crnogorske kulture i identiteta u najširem smislu. Njegov doprinos nije bio ograničen samo na literaturu i javno izražavanje, već je obuhvatao i praktično angažovanje u osnivanju i radu institucija koje su danas postale bastioni crnogorske kulture i identiteta. Kroz svoje životno djelo, Cerović je ostavio neizbrisiv trag na crnogorsku kulturu, promovišući ideje koje su i danas relevantne u diskursima o nacionalnom identitetu, samoodređenju i kulturnoj autonomiji. Njegova vizija, hrabrost i nepokolebljiva vjera u vrijednosti crnogorskog jezika i kulture ostaju trajna inspiracija generacijama koje dolaze, podsjećajući nas na važnost očuvanja i promocije našeg kulturnog nasleđa.

VIŠEDECENIJSKA KULTURNA PRIZMA I BOGATO NASLJEĐE

Rajko Cerović, sa dubokom intelektualnom znanjem i širokim obrazovanjem, ostavio je neizbrisiv trag na crnogorsku i evropsku kulturu kroz svoje književne i publicističke radove. Njegovo djelo obuhvata niz knjiga koje su istraživale dubine crnogorske kulture, jezika, i identiteta, doprinoseći time razumijevanju i vrednovanju crnogorske samobitnosti na globalnoj sceni. Knjiga "Svjetlost i sjenke jedne tradicije" (1986) predstavlja zbirku književnih kritičkih eseja kroz koje Cerović analizira crnogorsku književnost, naglašavajući njenu složenost, raznovrsnot i dubinu. Ova knjiga ne samo da osvjetljava crnogorsku književnu tradiciju, već takođe istražuje kako ta tradicija odražava i oblikuje nacionalni identitet. "Crnogorsko književno iskustvo" (2003) nastavlja tu misiju, pružajući još dublje uvide u crnogorsku književnu scenu. Kroz pažljivo odabrane kritike i eseje, Cerović izlaže čitaocima bogatstvo i dinamiku crnogorske književne produkcije, ističući ključne autore i djela koja su oblikovala crnogorsku kulturnu baštinu. U knjizi "Riječ protiv i Crnogorski stereotipi", Cerović se okreće publicističkim raspravama, kulturološko-političkim esejima i polemikama. Ovo djelo je važno zbog svog kritičkog pristupa društvenim

i političkim temama, razbijanja stereotipa i zagovaranja pluralizma i tolerancije u crnogorskom društvu. Knjiga ne samo da osvjetljava borbu za očuvanje crnogorske kulture i identiteta, već i podstiče na razmišljanje o važnosti dijaloga i razumijevanja u multietničkim zajednicama. Njegovo posljednje djelo, "Otimeanje države" koje obuhvata tekstove nastale tokom tri decenije, pruža temeljitu analizu crnogorskih političkih, društvenih i kulturnih pitanja. Kroz ovo djelo, Cerovićeve sposobnost da prodre u suštinu složenih tema dolazi do punog izražaja, pokazujući njegovu posvećenost i ljubav prema Crnoj Gori. Cerovićeve nasleđa, koja uključuju bogat opus knjiga, eseja i publicističkih radova, istražuju esenciju crnogorske književnosti, politike i društvenih tema, dok njegove analize i posvećenost crnogorskim pitanjima odjekuju daleko izvan granica Evrope, pružajući vrijedan doprinos globalnom diskursu o kulturi, identitetu i slobodi izražavanja.

Rajko Cerović, istaknuti intelektualac, književnik, i medijski profesionalac, ostavio je neizbrisiv trag na kulturnoj sceni Crne Gore, svojim radom obogatio je i oblikovao medijski i kulturni prostor svoje zemlje. Njegova karijera, koja obuhvata rad u obrazovanju, štampi i na televiziji, odraz je duboke posvećenosti promociji crnogorske kulture, jezika, i identiteta. Kao profesor u gimnaziji, Cerović je mladim generacijama prenosio znanje i ljubav prema književnosti i umjetnosti, utirući put za razvoj novih talenata i intelektualaca. Njegov rad u "Pobjedi", najstarijem i najtiražnijem crnogorskom dnevnom listu, obilježile su brojne kritike, eseji i priloge koji su se isticali dubokim analizama i promišljanjima o književnosti, kulturi i društvenim fenomenima. Cerovićeve angažman u "Pobjedi" doprinio je razvoju kritičkog diskursa i podizanju svijesti o važnosti kulture i umjetnosti u crnogorskom društvu. Na Televiziji Crne Gore, tadašnjoj Televizija Titograd, Cerović je ostavio neizbrisiv trag kao autor i urednik brojnih kulturnih i umjetničkih programa. Njegov rad na televiziji bio je usmjeren na promociju crnogorske kulture, umjetnosti i istorije, pružajući gledaocima jedinstven uvid u bogatstvo crnogorske kulturne baštine. Kao osnivač i glavni urednik Kulturno-umjetničkog programa, takođe kasnije i kao glavni i odgovorni urednik Televizije, Cerović je bio pionir u stvaranju sadržaja koji su edukovali, informisali, bilježili istovremeno promovišući crnogorski identitet i naslijeđe. Njegov doprinos medijskom i kulturnom pejzažu Crne Gore prepoznat je kroz brojne nagrade, uključujući pet najvažnijih priznanja na TV festivalima na Bledu i Portorožu u oblasti dokumentarnog TV programa. Cerovićeve sposobnost da kroz medije artikuliše i

promoviše duboke kulturne vrijednosti, donijela mu je i prestižnu Trinaestojulsku nagradu za TV stvaralaštvo, potvrđujući njegovu centralnu ulogu u razvoju crnogorskog medijskog i kulturnog prostora. Kroz svoj rad, Rajko Cerović nije samo dokumentovao crnogorsku kulturu i istoriju, već je aktivno učestvovao u njihovom oblikovanju, ostavljajući trajni pečat na kulturni identitet Crne Gore. Njegova naslijeđa, koja se protežu od obrazovanja preko štampe do televizije, predstavljaju temelj na kojem se i danas grade kulturne i medijske inicijative u Crnoj Gori, dok njegove emisije, kritike i eseji ostaju dragocjeni resursi za razumijevanje crnogorske kulturne i intelektualne baštine.

Otišao je Rajko Cerović, patriota, intelektualac, beskompromisni borac čije ime i djelo daje trajnu snagu jačanju i očuvanju crnogorske kulture, multikulture i identiteta. Njegov život i rad predstavljaju svetionik svima koji teže da svoje društvo učine pravednijim, bogatijim i raznovrsnijim. Cerovićeve doprinos crnogorskoj kulturi i identitetu ne može se mjeriti samo brojem publikacija ili priznanja; njegova nasleđa su tkiva u samu srž crnogorske duše, podstičući buduće generacije da cijene i njeguju svoje naslijeđe. Uspoređujući ga sa drugim velikim borcima za svoj narod, poput Mahatme Gandija, Nelsona Mandele, ili Edvarda Saida, vidimo sličnu ljubav i posvećenost ideji slobode, pravde i samoidentifikacije. Iako su njihovi konteksti i borbe specifični za vremena i mjesta u kojima su živjeli, njihova univerzalna poruka o značaju očuvanja kulture, identiteta i ljudskih prava odjekuje kroz generacije. Cerović, poput ovih velikana, ostavlja iza sebe naslijeđe koje nadilazi granice, pozivajući na borbu protiv represije i zagovaranje za razumijevanje i prihvatanje različitosti. Sjetićemo se riječi koje odjekuju kroz vrijeme i koje su duboko relevantne za razumijevanje Cerovićeveg života i rada: "Budite promjena koju želite vidjeti u svijetu." Ove riječi Mahatme Gandija odzvanjaju kao podsjetnik da pojedinac, vođen principima i posvećenošću, može donijeti promjenu. Rajko Cerović je bio upravo takva osoba – svjetionik nade i inspiracije, čije djelo i nasleđe nastavljaju da inspirišu one koji vjeruju u moć riječi, kulture i identiteta da oblikuju bolji svijet. Njegovim odlaskom, Crna Gora je izgubila ne samo velikog pisca i intelektualca, već i čovjeka čija je ljubav prema domovini i njenoj različitosti bila beskrajna. Cerovićeve život i rad ostaju kao trajni podsjetnik na važnost borbe za očuvanje nacionalnog identiteta u svijetu koji se neprestano mijenja. Neka njegova djela i posvećenost budu vječni plamen koji osvjetljava put ka razumijevanju, toleranciji i ljubavi prema različitostima koje nas obogaćuju.

CRNA GORA I RAJKO CEROVIĆ

Za Rajka Cerovića, Crna Gora bila je više od geografskog pojma; bila je simbol nepokolebljive volje, snage i otpora. U njegovom viđenju, Crna Gora nije samo zemlja krša, planina i mora, već bastion gorštaka i boraca, sintagma koja evocira slike nepreglednih borbi i stradanja kroz istoriju. Ona je predstavljala kolijevku slobode, đe se svaki kamen i vrh planine prepliću sa pričama o hrabrosti, otporu i nezavisnosti. Crna Gora, u Cerovićeveim djelima, simbolizuj otpor prema svakom obliku potčinjavanja i dominacije, bilo da se radi o balkanskim sukobima ili savremenim političkim izazovima. Njena istorija je priča o kontinuiranoj borbi za očuvanje identiteta, kulture i jezika, u kojoj se prepliću legende o junaštvu s realnošću teških životnih uslova, ali i neiscrpne ljubavi prema slobodi. Cerovićeve Crna Gora je i zemlja duboke duhovnosti, đe se pravoslavne crkve i manastiri uzdižu iznad krševitih pejzaža kao čuvari duhovne baštine i simboli vjekovne povezanosti naroda sa njihovom zemljom. Ona je prostor đe se tradicija i književna baština gorštaka, mislilaca, umjetnika, vzionara ponosno čuvaju kao dio nacionalnog identiteta. U njegovim očima, Crna Gora je bila i prostor neizmjerne prirodne ljepote, od zavojitih obala Jadranskog mora do divljih planinskih masiva, koji nisu samo fizički pejzaži, već metafore za crnogorski duh: divlji, nepokoren i slobodan. Ta prirodna ljepota nije bila samo kulisa za istorijske događaje, već i izvor inspiracije i snage za narod koji je kroz vjekove branio svoju zemlju. Kroz Cerovićeve perspektivu, Crna Gora se otkriva kao mjesto đe se isprepliću ljepota i tragedija, sloboda i žrtva, tradicija i modernost. Ona je za njega predstavljala esenciju crnogorske postojanosti, otpornosti i neuništive težnje za očuvanjem sopstvene posebnosti u svijetu koji se neprestano mijenja. Njegovo djelo i život posvećeni su upravo tome – očuvanju i promociji te jedinstvene crnogorske sintagme koja se temelji na kršu, planinama, moru, borbi i stradanju, ali i neprocjenjivoj ljepoti koja iz toga proizlazi.

Zemljo krša, gorštaka, sapatnika, stradalnika i vječitih Prometeja u borbi za napredak čuvaj uspomenu i sjećanje na Rajka Cerovića. Cerović nije samo pisao istoriju; on ju je oblikovao, upisujući svoje ime među one čija će djela i misli ostati trajni podsjetnik na borbu za očuvanje nacionalnog duha i identiteta. U srcu te borbe leži univerzalna poruka o značaju individualne hrabrosti i intelektualnog integriteta, koja nadilazi granice Crne Gore i postaje dio globalne baštine ljudskih prava i sloboda.

VLADISLAV VLADO PLAMENAC

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE XXIV.

Tekst: Slobodan Bobo Mitrović

Sve mediteranske civilizacije u proteklih 2.500 godina smještale su se na rtu koji zovemo Stara Budva. Izlazak iz srednjovjekovnih zidina Budve počeo je tek u XX vijeku između dva svjetska rata da bi se intenzivirao poslije 1945. godine. Izgradnja se odvijala na pojedinačnim lokacijama spontano, bez ideja o urbanom razvoju.

Vladislav Vlado Plamenac (1935-2021) je arhitekt za čije se ime vezuju počeci planske izgradnje Nove Budve i Petrovca.

Diplomirao je na Arhitektonskom fakultetu Beogradskog univerziteta (1959). Vrlo kratko radio u Beogradu i Briselu, kada je uslijedio poziv gradonačelnika Gojka Krapovića da rukovodi urbanističkom službom u Budvi (1959-61).

Plamenac (sa arh. Milom Gregovićem) nepogrješivim urbanim instinktom formira 1964. novu prilaznu sa-

braćajnicu, danas Mediteransku ulicu, urbanu okosnicu duž koje će se formirati novi djelovi grada. Četiri kocke-stambene zgrade, i danas originalne, su prvi društveni stanovi u Budvi.

Trebalo je hrabrosti i vizije u netaknutoj Bečićkoj, 2 kilometra dugoj plaži, 1965. godine postaviti prvi hotel "Beograd" u arhitekturi Moderne. Taj objekat i danas poslije 57 godina odiše jednim školovanim rukopisom mjere i ambijentalne cjeline.

U ekipi UNDP-a (1968-71) „Južni Jadran" radi na izradi planova za Budvu i Ulcinj, što je bilo dragocjeno iskustvo za sve mlade crnogorske arhitekte u društvu svjetskih eksperata.

U HTO „Montenegroturist" Budva (1971-92) Plamenac se posvećuje hotelskoj tehnologiji i arhitekturi kada se na studioznim putovanjima upoznaje sa svjetskim

iskustvima.

Hotel "Oliva" u Petrovcu osvaja I nagradu na konkursu (1965) (koautorstvo sa Milanom Popovićem). Korpus hotela postavlja upravno na liniju obale, oslobađajući vizure prema moru, a sa jakim horizontalom terase poduhvata strukturu nesvakidašnjeg hotelskog bloka sa "smaknutim" sobama. Ovakvo rješenje izaziva pažnju jugoslovenskog hotelskog graditeljstva. Bio je to novi koncept koji je zaslužio prestižnu jugoslovensku nagradu lista "Borba" kada je hotel "Oliva" nominovan kao republička nagrada Crne Gore.

Čitavi Vladov profesionalni put se odlikuje novim objektima, uspjesima na konkursima i nagradama. Hoteli su njegov dominantan projektantski posao. On objekat konstruiše u prostoru. Ne podliježe nekim utvrđenim doktrinama ni stilovima. Njegova arhitektonska gramatika, struktura, rukopis, izlaze iz njegovog iskustva koji stvaralački razvija na datoj lokaciji. Uvid u neizvedene projekte bi ukazao na široki spektar kreativnih rješenja mikrolokacija.

Odluka za rekonstrukciju predratnog hotela "Avala" je

donijeta prije zemljotresa 1979. Zanimljivo je znati da su i ranije mnogi kritikovali "Avalu" da je "agresivna" u odnosu na Stari grad i na jednom crtežu gdje se vide bedemi, "Avala" i brdo Spas, povučena je linija da se "Avali" skinu dva sprata da ne bude višoj od Starog grada. Na toj liniji potpisalo se 5 profesora univerziteta iz Beograda i Zagreba.

Korpus novog hotela "Avala" Plamenac izvlači iz brda, oslobađajući vizure prema moru. Scenografskom konstrukcijom na fasadama "Avale" uspostavlja reminiscenciju na duh Mediterana u kontrastu rustikalnog Starog grada. Hotelom "Mogren" namjerno se otklonio od arhitekture "Avale" i napravio postmodernu reminiscenciju na duh bečke Secesije. Blagom asocijacijom postigao je novi arhitektonski doživljaj a da ne kopira bivša vremena. Kaskadno komponovani trg sa promenadom do mora i fragmentom antičke nekropole se amfiteatralno spušta prema srednjovjekovnim bedemima Budve, dajući joj smisao scene u kontrastu modernog velikog kompleksa "Avale" i "Mogrena".

Autor je velikog broja porodičnih kuća i vila. Tradi-

cionalne kuće, na tlu Primorja i Crmnice, analitičkim postupkom pomjera u nove savremene sklopove. To su skladna rješenja Moderne na malim objektima, sredine XX vijeka.

Iz bogatog iskustva stvara vrijedna arhitektonska djela, što rezultira priložima u časopisima, strukovnim i državnim nagradama i članstvom u mnogim asocijacijama.

Hotel "Palas" u Petrovcu je njegov posljednji objekat (1985) koji postavlja u pravcu obale. Zanimljivo je pismo autoru i upravi hotela "Palas", grupe umjetnika i arhitekata iz Dortmunda, sa studijskog putovanja: "Vaša je koncepcija "Palasa" u pogledu kombinacije građevinskog tijela objekta, rasporeda soba, dispozicije velikih prostorija od prostornog pogleda i uređenja soba, modernih slika, jedna je od najprijetnijih uspomena na stil Moderne u vašoj zemlji, na našem putovanju. Preporučit ćemo hotel za našu stručnu literaturu".

Dinamizam i nepokolebljivost držali su Plamenca uvijek na liniji graditeljskih opredjeljenja i među rijetkima je kojima su mikro urbanizam i arhitektura bili jedini smisao i motiv bavljenja u životu.

U toj osobenoj karijeri dešavaju mu se neočekivani stresovi. Rušenje hotela "Olive", totalnog prekrajanja

"Avale" (za koju je dobio 13-julsku i Republičku Borbinu nagradu) je teško prihvatljivo stanje, kada pred njegovim licem nestaje djelo kojem je posvetio svu svoju emotivnu, kreativnu i intelektualnu energiju.

Plamencu je prostorna imaginacija bila svojstvena. Uvijek je povlačio neke osovine u prostoru, upozoravao na topografiju, preispitivao makro strukture, a svojim objektima stvarao nove vrijednosne ambijente. Njegova djela prelaze u znamenitu historiografiju graditeljstva Jugoslavije i nezaobilazna su u turističkim kritičko-teorijskim studijama hotelske arhitekture.

K'O-LAŽ, KO-LAŽIRANJE

Tekst: Lidija Vukčević Vučurović

Jedna od slikarskih tehnika je kolaž. Kad se od raznoolikih komadića papira slaže slika, figurativna ili apstraktna. U kolažiranju je dopušteno gotovo sve. Tako se između umetaka mogu postavljati ili naknadno postaviti manji ili veći smisleni ili nerazumljivi dijelovi teksta, fotografija, dokumenata i sl. Mnogi su se veliki slikari ogledali u ovoj tehnici. Pikasovi su kolaži izloženi u Parizu u posebnom manjem muzeju, u jednoj od kuća u kojoj je stanovao. Sjećam se da su kopije novčanica, ponajviše dolara, bile umetnute između crteža i novinskih naslova.

Suvremena politička praksa mogla bi se u svem svijetu, ne samo u našoj regiji promatrati u svjetlu te tehnike. Kad nema unaprijed čvrsto zadane koncepcije politike i planova djelovanja na svim poljima ekonomije i socijalne politike, krpi se iz otpada postojećeg dnevnica na brzinu sklepana javna djelatnost. Tako se neprekidno i političari, ne samo iz različitih stranaka već i iz jedne iste, sukobljavaju oko svojih interesa, predstavljajući ih kao zajedničko dobro.

Nedavni raskol a mogli bismo reći i rasap crnogorskog Pokreta Evropa sad, najbolje to ilustrira. Dvojica zvaničnika, predsjednika, države i vlade sukobili su se vjerojatno iz karijerističkih a ne ideoloških razlika, jer oni ne zastupaju nijednu prepoznatljivu ideologiju. Taj je nesporazum završio tako da je iz stranke s potpredsjedničkog mjesta istupio Jakov Milatović nekolicina viđenijih članova. I ukinut je odbor ove stranke u Podgorici, glavnom gradu. Predsjednik Vlade, Miloško Spajić, ostaje za sada predsjednik PES-a. Je li riječ o pokušaju dekonstrukcije sveg crnogorskog političkog života?

U kakvoj je sve to u vezi s dugogodišnjim opozicionarom i gubitnikom na svim izborima, predsjednikom Skupštine, Andrijom Mandićem, ostaje da se vidi. On nije u stanju odvojiti stranačku od državničke funkcije, pa nekorektno i protiv svih političkih pravila privatnu posjetu pretvara u službenu. Kako je nedavno učinio s Miloradom Dodikom kojeg je primio u prostorijama

Skupštine Crne Gore. Pred zgradom Skupštine okupili su se zviždači kojima je ovaj odgovorio s tri podignuta prsta. Desilo se to baš na Dan sjećanja na žrtve iz Štrbaca, koji je Vlada Crne Gore ignorirala ne obilježivši ga. Samo je u Bijelom Polju položen vijenac na spomenik Sat života i time obilježena 31. godišnjica nestanka 20 putnika iz vlaka na liniji Beograd-Bar, kojima se ne zna gdje su stradali. Tek su četvorici pronađeni tragovi.

I da nije bilo tog i mnogih zločina počinjenih zbog vjerske ili narodnosne pripadnosti, nikako ne bi smjelo biti dopušteno da na teritorij jedne druge države Dodik dolazi i propovijeda koncepciju "rezervne Srbije", kakvu je već napravio od svojeg entiteta u BiH.

Jedna dobra vijest dolazi iz crnogorskog opozicionog kruga: DPS je pokrenuo opoziv za Andriju Mandića, koji je po ne znam koji put prekršio sva pravila političkog vladanja i morala.

Istodobno, dok traje opaki izraelski rat protiv Palestinaca, otvara se makar mala prilika žiteljima ove pravno od svih država nepriznate dakle i u nekom smislu nepostojeće države Palestine. I dok se konačno odvijaju i u SAD -u protestni mitinzi u znak podrške palestinskom narodu, uoči predstojećeg Ramazana govori se o mogućem prekidu vatre barem za vrijeme vjerskog praznika. Na tome radi i Bajden, dokazani islamofob. Naravno, najprije zbog predstojećih izbora.

Najnovije vijesti donose i jednu strašnu vijest: mladi čovjek, 25 - godišnji vojni pilot, polio se benzinom i javno spalio pred izraelskim veleposlanstvom u Vašingtonu. Preminuo je nedugo zatim u bolnici. Sve je snimao kamerom svojeg mobilnog telefona. Užasni prizor plamteće buktinje skinut je s mreža. Uzvikivao je *Sloboda Palestini*. Ovaj istodobno krajnje radikalni i krajnje smion čin upozorava ne samo Izraelce, ne samo Amerikance, već svakoga tko i išta misli dalje od vlastite sjene.

Islamski se svijet ne da smesti. Upravo je ovih dana otvorena u Alžiru jedna od velelepni džamija, najveća

u Africi i s minaretom najvišim na svijetu koji pruža pogled na Sredozemlje, smještenom u dijelu grada koji je otvoren prema moru. Obzirom na cijenu izgradnje koja je blizu milijarde dolara, mnogi su Alžirci izrazili gnjev, govoreći da su se za taj novac mogle izgraditi četiri bolnice.

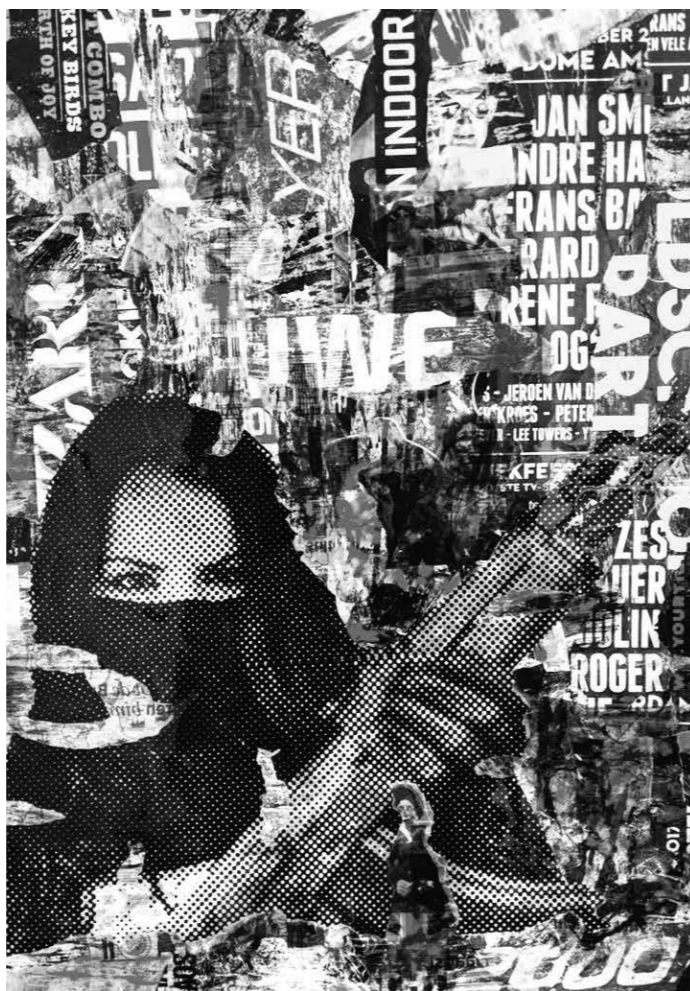
Našu je regiju posjetio glavni protagonist ukrajinsko-ruskog rata, medijska zvijezda, Zelenski. Došao je u Tiranu i svojim je namjerama da se tu na području jugoistočne Evrope, proizvodi oružje za rat, privukao glavne predstavnike regionalne politike, predsjednike svih država i vlada osim slovenske. Ovu je svoju, kako izjave kažu, diplomatsku ofanzivu, usmjerio ka svim sudionicima na brzini sklepanog samita. Srbija je uvjerljivo najjači i najveći proizvođač oružja. No Vučić je odgovorio diplomatski: Za nas zemlje koje su u ratu nisu dozvoljeni krajnji korisnik.

Hrvatsko je oružje, bacač granata, nađeno na prostoru Avdijevke koji su Rusi okupirali. Došlo je u sklopu vojne pomoći Hrvatske Ukrajini.

No Fon der Lajenova, koja se kani kandidirati za još jedan mandat vođenja EU, poručuje kako je stigao čas da se počne koristiti dobit od zamrznute ruske imovine na Zapadu, pa bi se taj novac mogao upotrijebiti za oružje namijenjeno Ukrajini. Zamislite taj cinizam, da se ubija Ruse novcem od njihove imovine! Pa tako prljavo lice nije pokazala do sada nijedna totalitarna evropska vlast 30ih prošlog vijeka, a kamoli suvremena demokratska vlast!

Još se jedan političar, onaj koji stoji na čelu Francuske, Emanuel Makron, javno obrukao. Na svoju je ruku, bez ikakva dogovora s Parlamentom ili Vladom, izjavio na Konferenciji o Ukrajini kako predlaže slanje kopnenih snaga za pomoć Ukrajini. Ne samo što ga nisu poduprle saveznice iz NATO-a, nego su otvoreno protiv toga stale Velika Britanija, Španjolska i Njemačka. Kancelar potonje, Olaf Šolc odlučno je i energično odbio takvu mogućnost. Njegov ministar odbrane još se jezgrovitije izrazio: Čizme na terenu nisu opcija za Njemačku. Bili su protiv i češki, poljski i slovački dužnosnici, a jasno se očitovala i SAD čija je portparolka rekla: "Predsjednik Bajden jasno je rekao da SAD neće slati vojnike da se bore u Ukrajini". Neslavno Makronovo izlijetanje zaključio je Jens Stoltenberg decidiranom negacijom kako NATO ne planira slanje svojih snaga u Ukrajinu.

Reakcija Rusije bila je oštra i brza: Makron, kažu, želi izazvati Treći svjetski rat. "Bilo bi mu dobro da

se prisjeti kako je to završilo za Napoleona i njegove vojnike, kojih je više od 600 tisuća ostalo ležati u crnoj zemlji" rekao je Vječeslav Volodin, predsjednik Dume, ruskog parlamenta.

Sve ovo govori o nesposobnosti ne samo EU nego i SAD, koji kao da prizivaju produženje ovog rata. Oni slažu laž na laž u svoju improviziranu ratnu retoriku, kolažirajući jednu nedosljednu, neujednačenu politiku. Umjesto da upru snage u diplomatske vještine, oni neprestano zaoštravaju ionako krajnje nestabilnu situaciju. Dmitrij Medvedev, s vrha ruskog Vijeća sigurnosti poručuje Makronu "da mu je politika megalomanska", a zapadnoj politici da je postala manjkava, jer njeni čelnici "izvaljuju žestoke i krajnje opasne besmislice".

Ovakvo neprestano igranje vatrom, nesposobnost da se dezavuiraju politika Natanjahua, strašne žrtve koje podnose Palestinci, sada već preko 30 tisuća mrtvih, nespornost da se i na toj žarišnoj točki osigura trajni mir, ne samo evropsku već i svjetsku zajednicu prikazuju kao nedorasle i nesposobne diletante. Hoćemo li i kako se oduprijeti tom disbalansu između trezvenih i opijenih, nije samo retoričko, već i rekla bih, pitanje opstanka svih nas, svuda u svijetu.

RELIGIJE, MITOVI I MISTIKA

Tekst: Božidar Šekularac

Ovaj rad je posvećen teoriji i metodologiji proučavanja religije i njenoj ulozi u savremenom svijetu, prije svega iz ugla kulturne historije. Ovo tim prije što je uticaj religije na politiku u pojedinim zemljama postao i biva sve jači, ali i nerazdvojni dio socijalne psihologije širokih slojeva naroda. U mnogim krajevima svijeta još uvijek su snažni tradicionalno religiozni temelji života. Pod uticajem religioznih i vjerskih učenja svakim danom je sve više mladih. Takvo stanje je prepoznatljivo naročito kao pojava u osnovi koje leži socijalni korijen i uloga u ideološkoj borbi.

Ruski teoretičar L. B. Nikoljski, pri analizi teme o religiji u pojedinim zemljama, ističe da je religija jedan od oblika društvene svijesti i ideologije koji se odnosi na nadgradnju koja obilato opslužuje jezik. Saglasno religioznoj koncepciji državnog nacionalizma, etno-bazirajući faktor takve nacije je religija, u zajednici sa ekonomskim životom, teritorijom, kulturom i jezikom. Navodi primjer Pakistana i Bangladeša, ali se ova definicija može primijeniti na mnoge zemlje i danas.

Religija je višepлана i veoma složena pojava koja se može i mora istraživati sa više aspekata: njenog sadržaja i istorijskih formi u sklopu realnog funkcionisanja, socijalne namjene i uloge itd.

Sa filozofskog aspekta izučava se suština religije kao oblika društvene svijesti, religijskog – sadržaj različitih vjeroučenja, religioznih vjerovanja u istorijskom procesu, etnografskog – životno funkcionisanje raznih vjerovanja kao i sociološko-etničko funkcionisanje religije.

Etimološki se pojam "religija" izvodi od latinske riječi *religio* – izražavanje poštovanja Boga. Neki smatraju da je religija protokolarno izvođenje obreda. Drugi je definišu kao skup želja, nastojanja i težnji čovjeka za onim što nema. Teološka koncepcija određenja pojma religije polazi od toga da je religija po svojoj prirodi izvansocijalna i da ima nadnaravni izvor u prirodi. Sociolozi religiju obično istražuju kao skupni

fenomen.

Religija predstavlja vjeru u postojanje natprirodnih sila – boga ili bogova, duhova, anđela itd. Religiozna forma određenih ideologija iznikla je u starim vremenima kao posljedica bespomoćnosti prvobitnog čovjeka pred nepoznatim silama prirode. Do promjena je došlo u zavisnosti od društveno-ekonomskih formacija. U prvobitnoj zajednici postojao je kult *animizam*, kult životinja, ali i kult biljaka – *totemizam* i kult predmeta – *fetišizam*.

Tek kasnije je nastao kult predaka kao odraz vladajućih rodovskih odnosa. U narednom periodu i stepenu društvenog razvitka nastaje vjera u moć bogova, koji upravljaju stihijskim silama prirode – tzv. *mnogoboštvo*.

Pojavom vlasti careva, pojavljuje se *jednobožje* kao fantastično utjelotvorenje u religiji monarhija, javlja se hrišćanstvo, jedna od najrasprostranjenijih religija, uporedo sa islamom i budizmom. Religija u određenoj mjeri podržava i učvršćuje interese određenih klasa društva, a često se i obilato koristi u političke svrhe.

U mnogim zemljama svijeta nastaju religije sa specifičnim klasifikacijama. Tako *Baltička religija* po-

drazumijeva religijska shvatanja, mitove i kultove naroda na sjeveroistočnim obalama Baltičkog mora i to Prusa, Litvanaca i Letonaca, kod kojih bog *Saule* zauzima središnje mjesto.

Etrurska religija obuhvata Etrurce naseljene zapadno od Apenina, između dolina Tibra i Arne. Prema riječima Tita Livija bili su religiozniji od svih naroda upućenih u religijske obrede.

Najiscrpniji izvori za rekonstrukciju germanske mitologije i religije su djela staronordijske književnosti. O religiji germanskih plemena može se suditi na osnovu arheološke i pisane građe u dugom periodu.

Grčka religija podrazumijeva religijska shvatanja, kultove i rituale populacije još od 2100. do 1900. godine prije nove ere i naseljavanja Balkanskog poluostrva.

Iberska religija podrazumijeva vjerovanja, kultove i rituale Iberijaca i njima srodnih naroda na Pirinejskom poluostrvu, čija je kultura dostigla vrhunac između VI i XVIII vijeka prije nove ere.

Ilirska religija podrazumijeva religijska shvatanja, kultove i rituale indoevropskih plemena koja su naseljavala jugozapadne dijelove istočne obale Jadrana na Balkanskom poluostrvu.

Skitska religija je ona nomadskih plemena iranskog porijekla koja su boravila u stepama od Crnog mora, između Dnjestra i Aralskog jezera, u razdoblju od VII do III vijeka prije nove ere.

Slovenska religija obuhvata religijska shvatanja, kultove i rituale najmnogobrojnijeg ogranka indoevropske populacije koja je već u prvoj polovini I milenijuma prije nove ere naseljavala teritoriju između Dona i Karpata.

Izvori za slovensku religiju su veoma oskudni i fragmentarni.

Što se tiče istorije antike i srednjeg vijeka, računajući i slovensku religiju mnogo toga je sporno. Razlozi su brojni, a čini se, osnovni je to što je balkanski slovenski svijet, skoro dva milenijuma, bio prinuđen da mijenja gospodare i živio u neizvjesnosti kome poretku pripada. U evropskim zemljama vjekovima se pišu i tumače drevna dokumenta o istoriji Balkana, ali do nas je malo toga dopiralo. Balkanske države stvorene u raznim vremenima sanjaju i dalje svoje evropske snove, dozivajući mitove i oslanjajući se na njih često pišu svoju istoriju, uprkos brojnim nedoumicama i sporovima, koji traju vjekovima. Kako se ne uklapaju u mitove o brojnim izvorima, dokumentima, prevashodno grčkim i latinskim, hronike

epoha se prećutkuju.

Što se tiče religioznih prilika u svijetu u doba osnivanja hrišćanske crkve, Judejci su bili jedini narod, koji se držao *monoteizma*, tj. koji je poštovao jednog nevidljivog boga, dok su drugi narodi pored *panteizma* (obožavanje univerzuma), služili *politeizam*, tj. mnogoboštvo i čulne pojmove o božanstvu. Vavilonci i njima srodni narodi, obožavali su zvijezde, Persijanci vatru, i pored duhovnih i etičkih religijskih pojmova Egipćani su obožavali životinje, dok su Grci i Rimljani personifikovali prirodne sile. Ova božanstva su imala u vjeri naroda legendarnu istoriju, mit, mitove o bogovima u sklopu opširne mitologije.

Držeći se religiozne težnje i osjećanja stranih religija, kod Rimljana dolazi do osnivanja hrišćanske crkve. Do osnivanja hrišćanske crkve dolazi u vrijeme tzv. zlatnog doba obrazovanja i kulture starog vijeka u vrijeme Augustovo.

Hrišćansku crkvu je osnovao Isus Hristos, a osnovana je među Judejcima, čija je religija ustrojena iz božanskog otkrovenja u očekivanju željenog Spasitelja.

Pored religijskih stavova o hrišćanstvu postoje i autentična svjedočanstva, kao što je samo svjedočenje Plinija Mlađeg (62–110), koji je kao namjesnik u Vitiniji za vrijeme cara Trajana, od godine 101, u jednom izvještaju caru, o hrišćanima svoje provincije, svjedočio da ovi ne čine zlo, najstrožije se obavezuju na dobro, a najveća im je krivica ili zabluda što se određenog dana skupljaju i pjevaju Hristu, kao nekom bogu, pohvalnu pjesmu. Sličnih svjedočenja nalazimo kod pisaca Tacita i Svetonija, istoričara Josifa Flavija i drugih.

Kult hrišćanstva se razvijao uporedo. Međutim, kult ikona brže je napredovao i dostigao veće dimenzije na Istoku, nego na Zapadu, tako da je ovaj kult na Istoku već bio sasvim razvijen u XVIII vijeku. Već u prvoj polovini XIX vijeka na Zapadu se nije išlo dalje od upotrebe ikona kao ukrasa u crkvi, kao sredstava za religioznu poruku i kao religioznih spomenika.

Širenje hrišćanstva na Balkanskom prostoru nije dovoljno izučeno i slabo je poznato, jer su crkvene organizacije, stvorene u doba kasnog Rimskog Carstva, razorene u vrijeme avarsko-slovenskih napada i slovenskog naseljavanja. Doseljeni slovenski narodi bili su pagani i kao takvi su predstavljali zahvalno tlo za misionarsku djelatnost iz susjednih hrišćanskih država, prije svih Vizantijskog Carstva. Čak su i hrišćanski vladari bili dužni da šire hrišćanstvo i povećaju broj hrišćanskih vjernika. Primanjem hrišćanstva usvajala

se i predstava o svijetu kao hrišćanskoj vasiljeni na čijem čelu stoji vizantijski car kao hrišćanski namjesnik na zemlji.

Mit, nastaje i raste na epici, koja slavi zajedno bogove i junake. Izvor religioznih narodnih misli upravo su epske pjesme. Pričanje u epskim pjesmama je dijelom i mistično. Prema istorijskim podacima najmanje je poznata religija slovenskih naroda na Balkanu, ali se praznovjerje kao talog stare religije najduže održalo. Smatra se da je tome razlog što su maštanje, vjerovanje i običaji patrijarhalni, vjekovima utemeljeni u svijest naroda, putem pričanja, pripovijedanja, kazivanja. Otuda mišljenje M. Milera da "pamćenje naroda prijanja čudnom postojanošću za svoje pripovijetke".

Imajući to u vidu i slovensku tolerantnost, jedan dio stare vjere primi bogomilstvo kao novu religiju, svjesno i ravnu hrišćanstvu.

Bogomilstvo se od XIII vijeka raširilo u balkanskim zemljama a pomogle su dvije okolnosti: slična dogma, bogomilska i narodna i tolerantnost hrišćanstva.

Dakle, bogomili su bili pristalice hrišćanskog učenja koje se razvilo kod slovenskih naroda na Balkanu od X do XV vijeka, u X vijeku u Bugarskoj, a u XIII vijeku su razbacani po srednjoj Evropi i vuku manjehejsku sektu.

Na razvoj crkve, sa hrišćanskog gledišta, uticala su učenja u varijantama ortodoksije koja su vrlo dostupna. Međutim, rjeđe se nailazi na učenje o istoriji hrišćanstva u kontekstu religije, naročito u odnosu na proučavanje istorije drugih religija.

Sticanjem socijalnih, ekonomskih, društvenih i političkih okolnosti u raznim zemljama, pojavljuju se nove religije kao što su hinduizam, budizam, islam i dr.

Hinduizam je socijalno religiozni sistem u Indiji. Obuhvata sve običaje, vjerske obrede i shvatanja, tradicije i mitologije koje su sankcionisane svetim knjigama i propisima *Brahmana*.

Islam (arapski islam) znači odanost pripadnost Bogu. Ovim imenom je Muhamed nazvao religiju koju je osnovao i čiji se najstariji dokumenti nalaze u knjigama *Kurana* i *Haditu*. Osnove islama sastoje se iz pet glavnih tačaka: vjera u Alaha, kao jedinog boga i njegovog poslanika Muhameda; *salat*, moljenje bogu pet puta dnevno; *molitva*, recitovanje svetih riječi, klanjanje i okretanje lica Meki; *zakat* prilog za sirotinju; oprost u mjesecu ramazanu; *hadžiluk* na čabu u Meki.

Budizam – budhizam, predstavlja učenje *Gautame Budhe* (oko 557–447. prije nove ere). Indijska religija koju je osnovao Budha, je filozofija koja se sastoji iz

dvije tačke: patnja i spasenje. Život je patnja, a uzroci patnje su strasti i žed i volja za životom. Oslobođanje od patnje je put stanja blaženog mira. Budha je u Indiji poštovan kao bog, sveti mudrac, otjelotvorenje boga Višnu.

Tradicionalni oblici religijskog vjerovanja opstaju u savremenom svijetu sa različitim stepenom životnosti. Najpovoljniji uslovi za razvoj religijskog života postoje u onim zemljama gdje su vjerske ustanove bez državne kontrole. Stvarnost religije se ne može poistovjetiti ni sa jednom ustanovom, kao što su, recimo, državne crkve, ili hrišćanske vjeroispovijesti. Usporedno proučavanje religije omogućava i oslobađa od uskogrudog pogleda na religiju, razumijevanje istorijskog razvoja i posljedica raznih oblika religijskog djelovanja koji postoje u današnjem svijetu.

Prema mišljenju nekih autora u teološkoj spoznaji i teološkom mišljenju postoji određeni sustav religijskih shvatanja, ona je apstraktna, dok je obična spoznaja očigledna i fragmentarna.

No, bez obzira na to sa kog aspekta se gleda na religiju potrebno je prethodno odgovoriti na sljedeća pitanja: 1) šta je to religija; njena suština? 2) gdje su korijeni religije? 3) kako se klasifikuju vrste religije? 4) istorijska periodizacija njenih oblika?

Odgovori na ova pitanja zavise prije svega od fona epohe i od pogleda na svijest samog istraživača (teist ili ateist, idealist ili materijalist itd.), ali i od toga do koje je mjere istraživač osmislio sazajne procese i metode shvatanja svijeta, zatim od ugla posmatranja, u kakvoj oblasti radi, te kojim konkretnim empirijskim faktima on operiše u datom trenutku.

U epohi socijalizma odgovori na ova pitanja su u osnovi bili oslonjeni na radove klasika marksizma. Tako se određenje religije definiše po Engelsu, da se "... svaka religija javlja kao nešto tuđe, kao fantastično odslikavanje vanjskih sila u glavama ljudi koje gospodare njima i u svakodnevnom životu, gdje zemaljske sile dobijaju slike i forme vanzemaljskih". Istovremeno, istraživači date problematike teže da religiji daju svestrano određenje koje potpunije odslikava njenu socijalno-gnoseološku prirodu. U tom kontekstu religija je definisana različito: kao "vjera u natprirodno"; "religija je odraz realnih ljudskih odnosa"; "religija je odnos među ljudima povodom predstava o Bogu (o bogovima)"; "religija je odnos među ljudima povodom vjere u natprirodno" itd.

Svaka od ovih definicija imala je svoje nedostatke. Kod prve je u pitanju čista "psihologičnost", bez ra-

svjetljavanja socijalno-gnoseološke suštine religije, kao što je bilo Engelsovo određenje. Drugo određenje ne dozvoljava da se odvoje religiozne forme "vjere u natprirodno" od nereligioznih formi.

Kad je u pitanju sam termin "fantastičan" poznati ruski istoričar religije R. Ajdinjan kaže da on otkriva gnoseološku suštinu religije i istovremeno ukazuje na jedan od njegovih izvora. Njega može zamijeniti nekoliko bliskih po sadržaju termina, kao što su: "iluzorni", "lažni", "iskrivljeni", "prividni" i "izopačeni" ali bez uzimanja njihovog punog određenja.

Još u grčkim mitovima fiksirana je mistifikacija i pripisivane božanske moći prirodnim pojavama. Tako je u početku Mars bio bog prirode, a kasnije samo bog rata. Takvo određenje se ne može smatrati zadovoljavajućim ukoliko se ne razlikuje religiozna fantastična slika od nereligiozne.

Treće određenje religije i odnos među ljudima u odnosu na predstavu o Bogu je manjkavo jer obuhvata samo teističke forme religije, gdje se religija javlja kao forma socijalne djelatnosti.

Na kraju, četvrto određenje objedinjava skoro sve prethodne nedostatke.

Kada se sve ovo uzme u obzir samo se nameće određenje da je religija forma društvene svijesti, tj. cjelokupnost predstava pojmova, ideja i pogleda na stvarni svijet kroz fantastičnu prizmu.

Još od prije hrišćanstva u gradovima ide istovremeno i širenje ove religije na izvangradske teritorije, gdje su nicali *pagusi* i velegospodara, i odakle je domorodačka sredina burno reagovala da je pojedine viđenije *peregrine* čak izbacivala iz svojih civiteta. Kao primjer P. Mijović navodi Crnogorsko primorje ističući da je u Kotoru postojala ranohrišćanska vjerska zajednica još od kraja antike.

Kasnije su postankom hrišćanstva na istoku nicali različite vjerske sekte i jeresi. Neke od njih opstajale su duže, neke kraće. Manihejska se najduže održala, jer je u osnovi imala dualističko načelo, bog i zlo s-ona. Ovdje treba spomenuti one iz kojih je sastavljena bogomilska jeres.

U II vijeku poslije Hrista pojavili su se i *gnostici* (znanje), zato što su težili savršenijem poznavanju boga, svijeta, čovjeka i iskupljenja. Hrišćanska crkva je opovrgavala ove jeresi da su ih i hrišćanski vladari opovrgavali.

Bogomili su nastali u Bugarskoj u vrijeme slaboga cara Petra, između 927. i 976. godine. Potekli su od

popa Jeremije prozvanoga "Bogomil", poslije čega je ova jeres proširena u Trakiju i Makedoniju.

Bogomilska jeres se pojavila i u Zeti u početku XI vijeka, u vrijeme Sv. Vladimira Dukljanskog, a došla je iz Ohrida, mada je on bio protivan, pa nije uzela širi korijen.

Pažljivim izučavanjem etnografske, filozofske i religijske literature dolazi se do saznanja da se religioznim ne nazivaju sve fantastične predstave o natprirodnom, već one koje su povezane sa vjerom, nadom i pokušajima da se dobije praktična korist od toga natprirodnog. Otuda mađarski naučnik Ištvan Haan izvodi zaključak da je religija težila "da dostigne racionalne ciljeve djelujući iracionalnim metodama na iracionalne sile". Praktična korist mogla je biti različita: materijalna, čisto psihološka, direktna ili posredna, trenutna ili u perspektivi. Ona se može sastojati i od izbavljenja ili čuvanja od svega zlog – bolesti, stradanja, nezgoda, nesreće itd. da bi natprirodno pomoglo da se dođe do cilja. Postoji cio niz konkretnih načina izvlačenja koristi iz "fakata" postojanja natprirodnih svojstava, sila, bića: magična bića, vražbine, molitve, gatanja, prinošenje žrtava, pričešće, čarobnjaštvo. Na višim stadijima razvitka religije analogne pojave smatraju se bogohuljenjem.

Poznato je da su klasici marksizma razlikovali socijalne i gnoseološke korijene religije, tj. izvore religije kao u socijalnom biću čovjeka, tako i u njegovoj svijesti. Otuda i Marksova misao da je "religija opijum naroda". Lenjin je išao još dalje tvrdnjom da "nemoć eksploatisanih u borbi sa eksploatatorima neizbežno rađa nadu u bolji zagrobni život, kao što nemoć u borbi s prirodom budi vjeru u bogove, čudesa, đavole i sl". Ovdje je, dakle, riječ o nemoći čovjeka pred prirodnim silama kao korijenima religije. Međutim, i savremeni čovjek s ateističkim pogledom na svijet je takođe nemoćan pred opasnostima kojih se boji, kao što su nepogode, potopi, oluje, tajfuni i sl. Čovjek ih ni sada ne može spriječiti i ne razlikuje se u tome od prvobitnog čovjeka. Dakle, nije korijen religije samo u ljudskoj nemoći, već i u karakteristikama razvitka njegovih sazajnih sposobnosti, njegovog mišljenja. Ovdje je riječ o slaganju gnoseoloških i socijalnih korijena religije, koji kao da proističu jedan iz drugoga. Klasifikacija religioznih formi mora biti istorijska, tj. ona mora sadržati suodnos formi religije u razvoju i istorijskoj vezi sa njihovom genezom.

Iz mnoštva pokušaja klasifikacije stadijuma u razvoju religije navešćemo samo neke:

B. I. Šarevska navodi: rodo-plemenske kultove, nacionalno-državne i svjetske kultove. U tom sastavu su rane forme religije, kao: totemizam, kult predaka i politeizam.

A. F. Anisimov ukazuje na rane stadije razvitka religije: totemizam, antropomorfnu kult prirode i stihije, kult životinja, oličenje prirodnih i društvenih sila, utvrđivanje hijerarhije u svijetu duhova – domaćina, patrijarhalni duh predaka i rana forma politeizma.

J. I. Semjonov razlikuje četiri forme religije u njihovom istorijskom redosljedju: magija, manizam, animizam (ili demonizam) i teizam.

Iz ovih nekoliko primjera jasno je da se ovdje radi o čistoj proizvoljnosti jer razne klasifikacije donose različit broj kategorija uz odsustvo adekvatnog određenja pojma religije.

Što su onda forme religije? Ovdje se svakako ne mogu ubrijati magija, gatanje, vražbine, sve vrste kultova i obreda.

Totemizam se uzima za rod religije pa se definiše kao forma religioznih vjerovanja koja se bazira na predstavama o natprirodnoj vezi između bilo kog člana roda živih bića određene grupe. Totemizam je bio rasprostranjen naročito kod prvobitnih naroda svijeta.

Animizam je takva forma religije koja se zasniva na predstavama o postojanju dvojnika koji žive u samim stvarima i upravljaju njihovim "životnim" funkcijama. U prošlosti su duše – dvojnici pripisivane samo životinjama i biljkama. To je vjerovanje naroda o djelovanju duša i duhovnih sila u prirodi.

Demonizam je forma religije koja za osnovu uzima predstave o postojanju u prirodi natprirodnih bića – demona (duhova). U hrišćanskoj mitologiji – demon = đavo, zli duh.

Teizam je forma religije koja se bazira na predstavi o postojanju Boga (bogova). Da je teizam posljednja i najmlađa forma prihvataju svi istoričari religije. To je religiozna dogma koja vidi Boga u vidu posebne ličnosti sa razumom, stvoritelja svijeta kojim upravlja.

Fetišizam – podrazumijeva religiozno poklonjenje predmetima – fetišima. Otuda je nastala i istomena forma religije. Kao primjer fetišizma mogu se uzeti ikone kao odslikavanje Boga.

Uz vjerovanje u religijama je razvijen i pojam svetoga koji se razlikuje od običnoga, profanoga, svakidašnjeg. Pri tome svaka stvar može biti sveta. Kod muslimana je to knjiga – *Kuran*, koja kod hrišćana

ima određenu kulturnu vrijednost. Kod hrišćana je krst sveti simbol, dok je kod muslimana to predmet koji ima određenu umjetničku vrijednost. Sveti se upotrebljava kao epitet za Boga i njegovo trojstvo – Sveti Otac, Sveti Duh i Sveta Trojica, zatim svetaca mučenika, za imena apostola i crkvenih otaca (Sveti Apostol Pavle), za imena predmeta, mjesta, relikvija, događaja i praznika, vezanih za religiju i religiozne obrede, npr. Sveta Gora, Sveta Nedelja itd.

Imena, zaštita i likovi svetaca su važno sredstvo za učvršćivanje hrišćanske vjere. Kultovi različitih svetaca često zavise od mjesne tradicije, najviše od prisustva svetih mjesta u okruženju, a posebno patrona crkve.

Religija ima razvijen sustav vjerovanja, običaja i obreda. Pripadanje religiji, po pravilu, podrazumijeva, u praksi participaciju u običajima i obredima. Time se jača religioznost čovjeka. Religijski običaji su ustaljen način ponašanja vjernika u datim uslovima, koji se smatra obaveznim. Obredi su sankcionisani pisanim religijskim autoritetima ili drugim propisima religijskih zajednica.

Nepriistrasno proučavanje vjerskih tradicija znači izučavanje njihovih stvarnih istorijskih vrijednosti i u pojmovima ideja koje donose, ličnosti koje su ih stvorile i društva za koje su vezane. Velike religijske tradicije se donekle prepliću, naročito u Evropi zbog čega treba proučavati velike sisteme religijske misli i način na koji su širene religijske teme i ideje. Na taj način religija sa svojom istorijom se svrstava u naučne discipline.

Jedna od vječitih tema je predstavljanje četvorice jevanđelista i njihovi simboli u svjetskoj kulturi: Matej – anđeo u ljudskom obliku; Marko – lav; Luka – bik; Jovan – orao.

Ova četiri lika čine jednu od simboličnih univerzalija hrišćanskog svijeta.

Simbolika jevanđelista se pojavljuje u II vijeku u hrišćanskoj bogosloviji i umjetnosti i učvršćuje se u IV vijeku. Objedinjavanjem metoda tradicionalnog tumačenja biblijskih tekstova s rezultatima savremenih etnoloških istraživanja objašnjava se nastanak i značenje "četiri simbola" koji su postali osnova sakralne simbolične kompozicije.

Uz to treba imati u vidu slovensku knjižnu i usmenu tradiciju, biblijske tekstove i njihovo tumačenje u okviru judejske i hrišćanske egzegetike, a takođe, materijalna svjedočanstva kulture radi pojašnjenja

arhaičnih predstava koje leže u osnovi razvitka zoolomorfnih sakralnih simbola.

U suštini simboli jevanđelista mogu se uzeti kao zoolomorfni simboli četiri strane svijeta koje imaju duboke korijene u judejskom i, šire, bliskoistočnom modelu svijeta. Ova simbolika je ustanovljena i u egipatskim paralelama prema predstavama koje su fiksirane u biblijskim tekstovima. Nešto kasnije u arhaičnim kulturama Evroazije i drugim zemljama svijeta.

Tipološke paralele simbolike nalazimo u knjižnoj simbolici životinja u Šestodnev u koji se oslanja na tradiciju ranohrišćanske egzogetike.

Posebno treba obratiti pažnju na razliku između mitologije i religije. Dok je mitološka kultura u principu neistorična, hrišćanstvo je istorično u visokom stepenu.

Hrišćanstvo kao predmet istorije i religije u odnosu na opštu istorijsku ideju predstavlja jedinstven fakt. Mitski junaci u legendarnim predanjima nalaze mjesto iz više razloga: kao simbol opšteg identiteta – etničkog i vjerskog osjećanja, kao nosilac folklorno-istorijske svijesti i kao legendarno predanje.

Ovdje se treba osvrnuti i na pojam *misterije* jer je u direktnoj vezi sa religijom. Naime, kod drevnih Grka i Rimljana predstavljala je tajne religiozne ceremonije, obrede, kod kojih se dijelom dozvoljavalo posvećenje.

Sa druge strane u Zapadnoj Evropi, u srednjem vijeku, misterije su se javljale kao dio katoličkog kulta i upražnjavale su se u crkvama. Kasnije se i biblijski tekst dopunjavao djelovima legendi, šala i komedija. Misterije su dobile karakter masovnosti i upražnjavane su na trgovima. Veoma su bile raširene u XIV–XV vijeku, u Francuskoj, Finskoj i Engleskoj.

Misticizam je nerazdvojni dio svih religioznih vjerovanja. Često su ga zloupotrebljavale razne ideologije u borbi protiv naučnih stavova i stajao je na putu nauke.

Istovremeno se mora imati u vidu mit i mitologija.

Mit predstavlja pričanje kojim se prenosi vjerovanje drevnih naroda o nastanku svijeta i pojava u prirodi, o bogovima i legendarnim herojima.

S druge strane *mitologija* je skup svih mitova (predanja o bogovima, herojima, raznim demonima i duhovima, koji su nastajali kod svih naroda, u vrijeme kada su se ljudi osjećali bespomoćno u borbi sa silama prirode (mitski – basnoslovni, legendarni, izmišljeni i narativni).

NEPOZNATIM STAZAMA LOVĆENA

OD SNIJEŠKOG DOLA DO ŠČEPANOVE KULE MASTORICE I IZVORA SOKO

Tekst: Božidar Proročić

Na putu od Cetinja ka Lovćenu nalazi se katun Pavlov krst na 7 km. Mjesto će živjeti, gorštaci iz bratsva Lipovina. Odlučih se da ovaj svoj put kroz nepoznate staze Lovćena započnem sa svojim kolegom **Igorom Kokotovićem** 4. decembra 2023. godine koji je nadzornik u NP-Lovćen. Stigosmo do Sniješkog dola i ostavismo naše vozilo. Kiša se sprema nositi svoju brojnu opremu i spremam se za obilazak jedne davno zaboravljene staze koja krije mnoge lijepe istorijske i drevne priče. Miris zime i bukavih šuma ispunjavao je vazduh, stvarajući prijatnu atmosferu koja je pratila naše korake. Tišina jutro bila je prekidana jedino šumom lišća pod našim cipelama dok smo se uspinjali preko kamenjara i stijena ka toponimu Ždrijelo. U tim trenucima, Lovćen je velika tišina koja govori o sopstvenoj istoriji otkrivajući nam svoje tajne i priče koje su čekale naša znatiželjna srca. Nastavljali smo dalje, noseći sa sobom duh bukavih šuma i miris jutro, spremni otkriti što nam je Lovćen pripremio na tom putovanju kroz nepoznate staze i skrivene priče.

Pod nogama nam se otkidaju komadići krečnjačkog kamenjara, škripeći poput priče koja se budi iz dubina Lovćena. Staza se nepredvidljivo uspinje, krivuda kao lavirint starih vila koje su nekad plele svoje nevidljive niti u ovim planinskim prostranstvima. Stabla crvene kleke, ponosne čuvarke Lovćena, savijaju se pod naletima vjetra, a njihove iglice prepliću se poput isprepletenih sudbina planinara koji su koračali ovim stazama prije nas. Tamni oblaci nadvijaju se nad nama kao teške priče koje Lovćen nosi u svojim proplancima. U daljini, zvukovi planinskog vjetra miješaju se sa našim koracima, stvarajući melanholičnu simfoniju koja odjekuje kroz prostranstvo planinskog bespuća. Svaki korak postaje ples sa prošlim vremenima, sjećanjima na pastire koji su nekada čuvali stada na ovim planinama. Dok se uspinjemo, gotovo možemo osjetiti prisustvo duhova prošlosti kako plešu oko nas. Lovćen čuva tajne koje su se prenosile sa koljena na koljeno, a odlomljeni krečnjak pod našim nogama svjedoči o vječnosti ovih planinskih prostora. Vile Lovćena, nekadašnje čuvari pastirskih domova, sada su postale nevidljive niti koje

povezuju svijet stvarnosti i onog mističnog. Nekadašnje priče o pastirima, njihovim stadima ovaca i zvonima koja su odjekivala Lovćenom sada su samo odjek u vjetru. No, dok koračamo ovim planinskim bespućima, nosimo sa sobom počasnu ulogu čuvara tih priča. Lovćen nas vodi kroz svoje nepregledne prostore, i svaki kamen, svako drvo, svaka kleka, ima svoje mjesto u sagi koja se nastavlja preplićati između stvarnosti i mita.

Stali smo pred velikom stijenom, koja se uzdizala poput neprikosnovene straže Lovćena. Noge umorne od uspona zahvalno smo opružili na hrapavi kamen, a u ruci nam je bila flaša vode koja je tekla sa visokih litica. Tišina je bila tako duboka da smo mogli čuti sopstveno disanje, a svaki gutljaj vode osjećao se poput blagoslova u tom planinskom ambijentu. Dok smo sjedili, zavirivali smo u prostranstva Lovćena, kao da smo pokušavali pročitati priče ispisane na vrhovima planinskih vrhova. U toj oazi mira, odjednom se začulo

zavijanje vuka u daljini bilo je poput poziva iz prošlih vremena, kao odjek koji budi uspavane priče Lovćena. Vuk, gorski car, svojim zvukom prenosio je poruku da smo mi samo prolaznici u njegovom domu, a Lovćen, sa njegovim divljim prirodnim bogatstvima, bio je pravi gorski monarh. Čuo sam zavijanje vuka i osjetio uzbuđenje koje prati susret sa divljinom, podsjećajući me na ti ko je ovđe gospodar. To je bio podsjetnik da smo samo gosti u ovom planinskom kraljevstvu, a vuk, svojim zavijanjem, podsjećao nas je na našu skromnu ulogu u ovom prirodnom spektaklu. Nastavili smo dalje, osluškajući svaki zvuk, posmatrajući svaki detalj Lovćena, svjesni da nas očekuju još mnoga čuda i priče koje će nam ova planina otkriti.

VILINE GREDE I ŠĆEPANOVA KULA

Nakon kratkog predaha i odmora pored stijene koja je postala naše privremeno sklonište, odlučili smo nastaviti put prema masivu poznatom kao Viline grede. Ova zagonetna staza obećavala je avanturu isprepletanih ljepota i izazova. Kroz gustu šumu i isprepletane staze, uputili smo se prema toponimu koji je zračio mistikom – Viline grede. Prva prepreka na putu bila je Đajkova jama, koja je svojom tamnom dubinom privlačila pogled, a iz nje

je dopirao hladan zrak kao šapat davno zaboravljenih priča. Prolazili smo pored brojnih vrtača, jama i oštih škrapa, svjesni da svaki korak donosi izazov i susret sa prirodnim preprekama koje su stvorile vile, čuvarke Lovćena. Te stijene, poput stražara u prirodnom zamku, činile su se kao da su namjerno postavljene kako bi zastavile neželjene korake civilizacije. Uspon do Viliinih greda predstavljao je pravi izazov. Proklizavali smo po klizavim stazama, pokušavajući izbjeći zamke koje su priroda i vile postavile pred nas. Svaki pad bio je korak bliže osvajanju tog planinskog vrha, đe se priroda i mit prepliću u jedinstvenom plesu izazova i ljepote. Vile su nas posmatrale sa nevidljivih visina, ali smo se hrabro nosili sa izazovima koje su postavile pred nas. Naša upornost bila je odgovor na zavijanje vuka i šapt vila, potvrda da je svaki korak vrijedan truda. I tako smo, sa šušnjem polu-poderanim čizmama i pričama u srcima, stigli do Vilih greda. Pogled sa tog planinskog vrha bio je poput nagrade koja nas je čekala na kraju izazovnog puta. U tom trenutku smo shvatili da Lovćen nije samo planina, već živo biće koje diše kroz svoje staze i priče koje čuva. Na Vilim gredama, iznad izazova i prepreka, osjetili smo povezanost sa prirodom i tajanstvenim vilama koje su svojom magijom ispreplele svaki pedalj

ovog planinskog raja.

Silazak sa Vilinskih greda vodio nas je do malenog katuna koji je stajao kao svjedok vremena, izgrađen od masivnog kamena koje je sa vremenom izgubilo svoju nekadašnju čvrstoću. Oluja vjekova bila je očigledna u svakom urušenom zidu, svakom kamenu koji je pretrpio uticaj prirode. Ovo je mjesto nosilo priču koja je ostala uklesana u ostatke tog nekadašnjeg utvrđenja, a obrisi vremena izvirali su iz svake pukotine u kamenu. Šćepanova kula, kako se naziva ovo mistično mjesto, povezana je s pričom o Šćepanu Malom, vladaru Crne Gore od 1767. do 1773. godine. Bio je to vladar koji je stajao čvrsto pred izazovima vremena, predstavljajući se kao ruski car Petar III. U svojoj vladavini, Šćepan Mali uspostavio je centralnu vlast, suočavajući se sa plemenima i smanjujući neslogu. Njegovo ime je postalo sinonim za hrabrost i upornost, a Šćepanova kula svjedočila je o tom vremenu kada su se sudarale sudbine i veličanstvena istorijska kretanja. Unatoč tome što o njegovom porijeklu nema pouzdanih podataka, vjeruje se da je Šćepan Mali bio porijeklom iz Dalmacije. Istorijski izvori kažu da je stigao

u Crnu Goru 1766. godine, najprije u Maine, a bio je poznat kao travar i narodni ljekar, (crnogorski medig) Njegova prisutnost ostavila je neizbrisiv trag na ovim planinama, a Šćepanova kula postala je simbol vlasti, hrabrosti i mudrosti koju je donosio sa sobom. Šćepanova kula služila je kao njegovo utočište pred naletima vojnika Otomanske imperije i sile. Dok smo obilazili ovo mjesto, osjećali smo kako nas istorija obavija poput nevidljivog plašta, donoseći nam tišinu prošlosti. Šćepanova kula, iako sada urušena, nastavila je pričati priču koja seže duboko u temelje crnogorske istorije. Nastavljajući put, nosili smo sa nama sjećanje na Šćepana Malog i na njegov neizbrisiv doprinos ovom planinskom carstvu.

SEKULIN KOŠ-MAJSTORICA-IZVOR SOKO

Dok smo nastavljali put kroz planinske prostore Lovćena, vrijeme je postalo naš suputnik, a priroda naše iskušenje. Drače, kamenjari i oborena bukova stabla činili su prirodni lavirint koji smo hrabro probijali, svaki korak noseći nas bliže našem cilju. Svaki nalet vjetra nosio je miris planinske rose, a zvuk koraka po-

stao je ritam našeg putovanja kroz ovo divlje carstvo. Priroda, poput vještog ratnika, branila se od prisustva civilizacije. Svako oboreno stablo, svaka drača koja je isprepletena poput čuvara tajni, svjedočila je o otporu koji priroda pruža kako bi očuvala svoju divljinu. Naša upornost bila je odgovor na taj prirodni izazov, jer smo bili posvećeni istraživanju svakog skrivenog kutka ovog planinskog raja. Kiša je počela lagano padati, kao kapci neba ispitujući našu posvećenost. Po neka kap kiše rosi nam lica, ali smo odolijevali vremenskim nedaćama sa osmijehom na licu. Svaka kišna kap bila je poput blagoslova, umirujući vrelinu napora dok smo pokušavali dokučiti sve tajne koje su Lovćen i njegova divlja priroda čuvaju. Nastavljajući kroz izazovno teren, čuli smo klikanje orlova koji su lećeli nebu pod oblacima. U takvom okruženju, svaki trenutak bio je prilika za otkrivanje ljepote koja se krije u divljoj i netaknutoj prirodi Lovćena. Uprkos teškoćama i izazovima, nismo odustajali od zacrtanog cilja. Nastavljali smo hrabro kroz kišu i kamenjare, svjesni da nas čeka nagrada ne samo na kraju staze, već u svakom trenutku provedenom u dodiru sa ovim divljim planinskim krajolikom. Lovćen nam je otkrivao svoju surovu, ali istovremeno ocharavajuću ljepotu, a mi smo se osjećali privilegovanim što smo bili dio ove prirodne avanture, otporne na izazove vremena i nepopustljive prirode koja nas je okruživala.

U srcu Lovćena, između guste vegetacije i šapata vjetra, otkrili smo Sekulin koš – prirodno čudo koje je podsjećalo na oltar svjetlosti i kamena. Pred nama se pružala scena iz snova, đe su ogromne količine kamenja i odlomljenih stijena formirale svojevrstni amfiteatar prirodne ljepote. Pogled prema Sekulinom košu bio je putovanje kroz vjekove, jer je svaki kamen, svaka odlomljena stijena, nosila sa sobom priču o prošlim vremenima i nepopustljivom dejstvu prirode. Ovaj veliki majdan kamena kao da je bio testament tektonskim silama koje su oblikovale Lovćen kroz vjekove. Na svakom kamenu vidjeli smo ožiljke prošlosti, ugravirane u tkivo stijena kao svjedočanstvo o neumoljivoj snazi prirode. Svakim korakom kroz Sekulin koš, osjećali smo se kao prolaznici kroz vremenski tunel, đe su stijene čuvale tajne koje sežu daleko u prošlost. Međutim ono što je posebno ocharavalo bila je ta sprega prirode i mitologije koja se odvijala pred našim očima. Sekulin koš činio se kao da je bio majdan za prirodu, ali i za sva mitska bića koja kroče Lovćenom. U svakom kamenu čuli smo šapat vila, osjetili prisutnost duhova prošlosti i poštovanje prema ovoj svetoj planini. U toj tišini koja je samo povremeno bila prekinuta šumom lišća pod našim koracima, shvatili smo da smo svjedoci čuda koja nisu samo fizička, već i duhovna. Sekulin koš, poput arheološkog nalazišta,

oživljavao je priču o Lovćenu kao svetom prostoru đe se susreću snaga prirode i duh svetosti. Sa dubokim poštovanjem i divljenjem, nastavili smo dalje, svjesni da smo upravo doživjeli jedan od najljepših trenutaka ove planinske avanture.

Dok smo prolazili obodom Sekulinog koša, nijemo smo promatrali taj nevjerovatan spoj prirode – neizmjerne količine kamenja koje se uzdižu kao prirodni amfiteatar. Stazom smo kročili do Majstorice, prostrane zaravni i pašnjačkog kamenjara, đe je tišina prekidana tek zvukom vjetra i koraka koje smo ostavljali za sobom. Ovo mjesto nosilo je priču o prošlim vremenima o karavanima koji su prolazili, o ratovima i borbama žitelja Lovćena, Bajica, sela Gornjeg i Donjeg Grblja, Gornjih i Donjih Pobora. Na horizontu smo ugledali karavanski put koji vodi prema Majstorima, poznatom odredištu koje često ostavlja bez daha putnike i pustolove. Ta staza od 3,5 kilometara bila je popločana pričama koje su se prenosile s koljena na koljeno. Karavanski put nije samo bio puko sredstvo prijevoza, već je bio živa vena koja je pulsirala životom ovog područja. Sjećanja na putnike, karavane i vječite borbe žitelja sela dozivala su nas poput šapata vjetra, podsjećajući nas na duboku povezanost između ljudi i ovih planina. Dok smo se kretali ka Majstorici, plave bobice kleke privukle su našu pažnju. Ova darovita priroda nudila nam je mogućnost da sakupimo ove bobice za čaj ili da se od njih pripremi drevno piće slovenskih naroda – mješavinu kleke, šipurka divljih jabuka, drenjina i divljih krušaka koje bi se potopilo u izvorsku vodu do „zrenja vode.“ Karavanski put sa Majstorice vodi prema Cetinju i Crnogorskom primorju, svjedočeći o vještinama i izdržljivosti onih koji su prolazili tim stazama. Svaki korak na ovim putevima bio je putovanje kroz sopstvenu prošlost, đe su tovarne životinje nosile teret proizvoda sa planinskih visova do primorskih krajeva. I dok smo koračali tim stazama, osjećali smo da postajemo dio priče koja se proteže kroz vjekove. Lovćen nije samo planina – on je živo sjedište bogatstva prirode, istorije i kulturne baštine. Nastavljajući putem, osjetili smo duboko poštovanje prema ovom kraju koji odolijeva vremenu i priča nam priče o izdržljivosti i hrabrosti onih koji su hodali ovim stazama prije nas.

IZVOR SOKO

Ja i Igor (Ivov) Kokotović taj gorski lav nastavili smo naše putovanje sa Majstorice prema izvoru Soko, slijedeći stazu kojom su koračali i naši preci. Svaki korak bio je povezan sa istorijom a pogled sa vrha Majstorice pružao nam je panoramu koja seže daleko u prošlost – Cetinje, Skadarsko jezero, Podgorica – sva ta mjesta

bila su svjedoci vjekovnih priča koje Lovćen čuva. Dok smo se spuštali, priroda oko nas bila je kao živa knjiga, svaki kamen i svako urušeno stablo na putu imalo je svoju priču. Masivna bukova stabla, premda urušena, nisu nas usporavala. Naša odlučnost bila je jača od bilo kakve prepreke a umjesto da zastanemo pred svakim urušenim stablom, hrabro smo ih prelazili, svjesni da smo samo prolaznici u priči koja se neprekidno isprepliće sa Lovćenom. Umorni, ali ispunjeni energijom planine, čuli smo jak huk izvorske vode Soko kako dopire iz srca Lovćena. Taj zvuk bio je poput poziva koji nas je vodio prema svježini i čistoći voda koje su se skrivale duboko u unutrašnjosti planine. Na samom izvoru, đe se voda rađa iz kamena, odlučili smo napraviti predah. Flašu smo napunili ovim tečnim blagom koje su vjekovima vile i mještani ljuborno čuvali. Dok smo sjedeli pored izvora Soko, osjetili smo prisustvo prošlih vremena koje je disalo kroz svaki vlažni atom vazduha. Priča o izvoru postala je naša priča, a voda koja je tekla ispod naših dlanova nosila je sa sobom esenciju Lovćena. U tom trenutku predaha, shvatili smo da smo tek mali dio šireg narativa o ovoj Svetoj planini, ali takođe smo postali njeni sadašnji čuvari, nastavljajući tradiciju poštovanja i ljubavi prema ovom prirodnom blagu.

Nakon spokoja sa izvora Soko, nastavili smo put prema Sniješkom dolu. Svaki korak kroz planinske staze bio je kao ponovno otkrivanje tajni Lovćena, Svete planine koja nikada do kraja neće biti istražena. U tišini šuma i

šapatu vjetra, Lovćen je ostao tajanstvena čarolija koja je pozivala istraživače da zarone dublje u svoje netaknute prostore. Razmišljao sam o tom Svetom vrhu, o planinama koje su svjedočile vjekovima i mijenjanju vremena. Lovćen je više od planine; to je čuvar priča koje su se izmjenjivale kroz naraštaje. U meni se budilo poštovanje prema ovom mističnom prostoru, đe priroda i istorija plešu zajedno. Odlučnost je rasla u meni, poput plamena koji je gorio sve jače. Koračao sam stazama Lovćena sa odlučnošću da otkrijem svaki njegov skriveni kutak. Svaka drača, svaki kamen i svako bukovo stablo bili su mjesta đe sam ostavljao svoje stope, pokušavajući doprijeti do srca planine. U svakom pogledu prema nebu, prema vrhovima planina koji su se izdižali poput svjetionika, osjećao sam duboko poštovanje prema Lovćenu. Ovo je mjesto đe se priroda susreće sa duhovnošću, đe su šume dom vila, a stijene svjedoci vjekova. I dok smo se spuštali ka Sniješkom dolu, bio sam zahvalan što sam bio dio ove priče. Planiram nastaviti koračati stazama Lovćena dok god budem mogao. Svaki korak je poput poglavlja u knjizi koja nikada neće biti završena. Moje srce kucalo je u ritmu prirode, a u mojoj duši tinjala je želja da otkrijem još više, da prodrem u dubine ovog prirodnog čuda koje su stvarale ruke vjekova. Lovćen će uvijek biti izazov, neistražena tajna koju ću sa poštovanjem istraživati, jer je svaki korak kroz njegove staze je putovanje prema sopstvenom unutrašnjem preporodu.

GRANICE NESANICE

ZBORNİK HRVATSKIH I CRNOGORSKIH AFORISTA - DIO I.

Tekst: Ivo Mijo Andrić

Književnik Ivo Mijo Andrić iz Zagreba realizovao je originalnu i interesantnu ideju i čitaocima ponudio digitalnu knjigu "Granice nesanic". Riječ je o zborniku hrvatskih i crnogorskih aforističara, u kojem je zastupljeno 76 aforističara iz Crne Gore.

Kada odlučuje raditi antologiju ili zbornik u bilo kojoj vrsti književnog stvaralaštva, priređivač pred sebe postavlja osnovne ciljeve koje želi ostvariti u tom ni malo jednostavnom ni lakom poslu. Moj osnovni cilj u pripremi zajedničkog antologijskog zbornika hrvatskih i crnogorskih aforista bio je - obuhvatiti što širi krug relevantnih autora i autorica i prezentirati njihove najbolje radove napisane u ovom i prošlom stoljeću. Drugi, podjednako važan cilj je bio zadovoljiti saznanje i čitalačke ukuse ljubitelja aforističke, satirične i druge kratke misli kojih je sve više na našim balkanskim, evropskim pa i svjetskim prostorima.

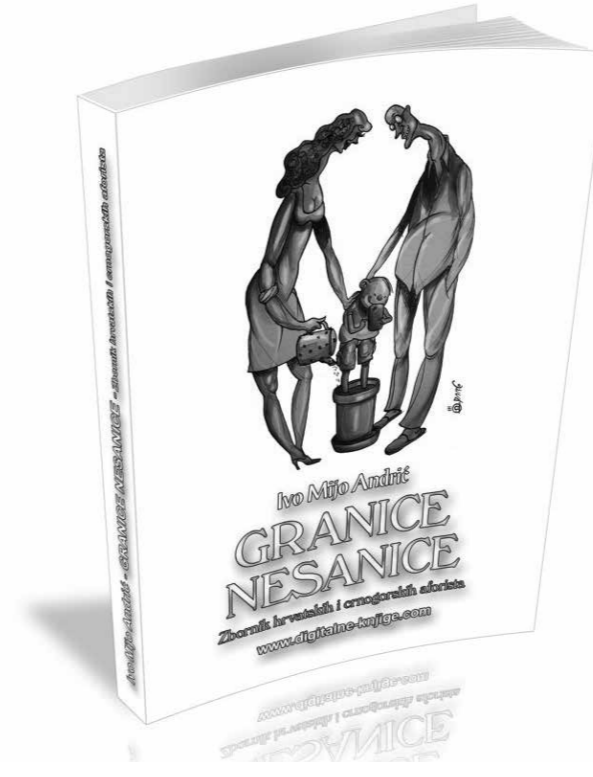
Pojava elektronskih i drugih masovnih medija, koja je preplavila našu životnu i kulturološku scenu, probudila je interes ljudi, a posebno mladih naraštaja za uspostavom komunikacija i povezivanjem na širokom prostoru i među različitim jezicima i narodima. Tako je izgrađen jedinstven sistem slanja kratkih poruka koje su često proizvod duhovitih misli bliskih aforizmu, gnomi sentenci ili bilo kojoj drugoj literarno oblikovanoj izreci. Te izreke i slične jezičke konstrukcije dominiraju danas društvenim mrežama i u budućnosti će sigurno izbaciti na površinu golemi broj novih tvorca kratke misli koji će svoje humorističke, aforističke i satiričke sklonosti pretakati u digitalne i ukoričene zbirke i knjige. Oni će biti nova stvaralačka snaga koja će potaknuti ljude na čitanje kratkih duhovitih misli i poruka koje razvijaju kreativan duh i štede dragocjeno čitalačko vrijeme.

Hrvatska i crnogorska aforistika doživjela su u proteklom desetljećima takav napredak kakav nije zabilježen ni na jednom području književnog stvaralaštva. Uz pojavu velikog broja novih, uglavnom mladih autora i autorica, višestruko je povećan broj napisanih

i objavljenih zbirki aforizama, antologija, almanaha i zbornika u odnosu na prethodna vremenska razdoblja. S porastom broja stvaralaca aforizma i drugih kratkih misli, poboljšana je i kvalitet napisanih radova koji su objavljavani u pojedinačnim i zajedničkim zbirka, listovima, časopisima i elektronskim medijima. Tako se naša aforistika svrstala u red vodećih, ne samo na Balkanu, već i u Evropi i svijetu. Zasluge za to, u prvom redu, pripadaju nekolicini vrsnih aforističara i satiričara koji neumorno smišljaju i zapisuju nove aforizme i satirične misli na aktuelne životne i društvene teme i dileme.

Tu, rekao bih, nespornu konstataciju i neporecivu ocjenu potvrđuje i ovaj zbornik u kome su prezentirani odabrani radovi više od stotinu i pedeset autora i autorica iz ove dvije susjedne prijateljske države. Vrijeme zajedničkog života u bivšoj državi, koje je prekinuto nepotrebnim ratnim sukobom, ostalo je za nama i sada je pred nama budućnost u kojoj treba zblizavati ljude i povezivati pokidane kulturne, privredne i političke veze. Granica koja nas razdvaja ne može biti razlogom nikakvih prijevora, već mora postati sponom za jačanje dobrosusjedskih odnosa kakve baštine i razvijaju organizirane udruge i društva Hrvata u Crnoj Gori i Crnogoraca u Hrvatskoj. Oni su temelji bliskosti i mostovi uzajamne suradnje na kojima treba razvijati naše buduće veze i odnose.

U pripremi zbornika pročitao sam brojne antologije, leksikone, zbornike, almanaha te zajedničke i pojedinačne zbirke aforizama više desetaka autora koje su mi pomogle da ostvarim cjelovit uvid u stvaralaštvo crnogorskih i hrvatskih aforista. Uz to, od većeg broja autora dobio sam izbore najnovijih aforizama, tako da je zbornik osvježen misaonim uradcima na aktualne teme i najnovija događanja kod nas i u svijetu. Svima njima sam zahvalan za taj doprinos, a posebno kolegama antologičarima i priređivačima zbornika: Savi Martinoviću, Ratku Božoviću, Đorđu Otaševiću, Josipu Balašku, Mladenu Vukoviću, Aleksandru Čotriću, Veljku Rajkoviću, Dejanu Točeviću, Milenku Šarcu,

Gruji Leri, Sabahudinu Hadžialiću, Jovi Nikoliću i Vasilu Tolevskom. Veliku zahvalnost upućujem i ilustratorima – poznatim karikaturistima: Darku Drljeviću, Nađanu Dumaniću, Luki Lagatoru, Miljanu Obreniću i Emilu Strniši. Svojim karikaturama i crtežima oni su bitno poboljšali estetsku i duhovitu dimenziju zbornika, dopunjavajući je maštovitim slikama koje izravno korespondiraju s našom bogatom stvarnošću.

I ovaj zajednički zbornik hrvatskih i crnogorskih aforista trebao bi biti jedan od stupova koji učvršćuju mostove suradnje među piscima i narodima kojima oni pripadaju. Za očekivati je da će takvih stupova u vremenu koje je pred nama biti sve više, te da će mostovi koji nas povezuju postati sastavnicom evropskih civilizacijskih puteva i širokih autostrada koje spajaju kontinente na sve četiri strane svijeta.

Neka vam je sretno i veselo putovanje na krilima riječi koje su ugrađene u ovu jedinstvenu knjigu mudrih i duhovitih misli hrvatskih i crnogorskih pisaca.

Ivo Mijo Andrić (1948, Čanići, Tuzla).

Pjesnik, prozaist, esejist, dramatik, pisac književnih prikaza, aforizama i epigrama, urednik i publicist. Objavio više od šezdeset knjiga poezije, proze, drama, književnih prikaza, aforizama i epigrama. Zastupljen u brojnim antologijama, leksikonima, zbornicima i zajedničkim knjigama. Prevođen na desetak jezika. Nagrađivan za književno stvaralaštvo i doprinos društvenom razvitku.

Novac je Bog. Vidio sam ga kad mi je sjeo na račun.

Mijenjam političko uvjerenje za odgovarajući posao u državnoj službi.

Vjerujem svima koji vjeruju da im vjerujem.

Kako god okrenem, uvijek sam na strani slabijih.

Ako mislite da se ništa u svijetu ne mijenja, pogledajte se u ogledalu.

U sudaru sa samim sobom, i drugi stradaju.

Manje terete nosimo na leđima, a veće na duši.

Onaj tko puca od muke, obično pogađa svoje najbliže.

Kad dođete k sebi, ne idite dalje.

Tko na vrijeme misli, vrijeme mu ne leti.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Lompari sa domaćim stracama

Sastojci:

- lompari (školjke, puževi)
- ulje, so
- bijeli luk
- bijelo vino
- svježi paradajz
- ukuvani paradajz
- ruzmarin, metvica, petrusin
- pšenično brašno (mljeveno u mlinu).....1 kg
- jaja.....5 komada
- maslinovo ulje.....2 kašike
- voda od sušenog kuvanog mesa, ulje za preliv
- domaći sir iz mješine

Priprema:

Lompare isprati u hladnoj vodi, pa posušiti. Na zagrijanom ulju brzo ih propržiti, dodati sitno sjeckan bijeli luk, mladi luk, bijelo vino, mesnati dio paradajza, ukuvani paradajz i grančicu ruzmarina. Odvojiti meso i vratiti ga u tekućinu sa usitnjenom metvicom. Masu kratko ukuvati. Prosijanom pšeničnom brašnu dodati so, mučeno jaje, dio maslinovog ulja i sitno „čerupane“ listove petrusina, spojiti sa dodatkom vode i oblikovati tijesto. Ostaviti kratko da odmori. Tanko oblikovati, poprskati brašnom - umotati - sjeći šiře trake i prosušiti. Kuvati u kipućoj vodi (masnoj). Ocijediti i isprati. Sipati u odgovarajuću posudu i pomiješati sa masom od lompara. Na kraju sve preliteri maslinovim uljem i rendanim domaćim sirom.

Usoljena skakva sa salatom od boba

Sastojci:

- skakva (usoljena).....1 kg
- mladi bob - zrno.....600 g
- rokula salata.....2 vezice
- paradajz.....200 g
- mladi luk.....2 veze
- maslinke (bez košpice).....80 g
- mladi ovčji sir.....200 g
- limun.....1 komad
- ulje.....4 dl
- začinsko svježe bilje

Priprema:

Skakvi odstraniti glavu i peraja. Isjeći na krupnije komade. Tiho kratko prokuvati. Odstraniti lagano koščice. Preliti maslinovim uljem i poprskati limunovim sokom i sjeckanim peršunom, pa ostaviti da odstoji. Pripremljeni bob skuvati, ocijediti, ali ne ispirati i ohladiti. Paradajz isjeći na kockice, a mladi luk na kraće štapiće. Spojiti povrće, postaviti na činiju sa maslinkama, prekriti „trakama“ ovčijeg sira, dopuniti, složiti skakvu i komade poprskati usitnjenim začinskim biljem.

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA „PUTOSITNICE” LIDIJE VUKČEVIĆ VUČUROVIĆ

Izložba Dimitrija Popovića „Mit mode” u Meštrovićevom paviljonu

